

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

11.13 - МКР. 1951«С» 2023.10.26 18 ПЗ

УСЕНКА ОЛЕКСАНДРА АНДРІЙОВИЧА

2024р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

УДК: 339.187:631.11:633-027.3

ПОГОДЖЕННЯ
Декан економічного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри економіки

_____ **Анатолій ДІБРОВА**
« ____ » _____ 2024 р.

_____ **Вікторія БАЙДАЛА**
« ____ » _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему «Ефективність виробництва та реалізації
продукції рослинництва в сільськогосподарському
підприємстві»

Спеціальність 051 «Економіка»

Освітня програма «Економіка підприємства»

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої програми

к.е.н., доцент _____

Тетяна ГУЦУЛ

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи

к.е.н., доцент _____

Людмила СТЕПАСЮК

Виконав

_____

Олександр УСЕНКО

Київ – 2024

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет**

**ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри економіки**

д.е.н., проф. _____ **Вікторія БАЙДАЛА**
(підпис)

**ЗАВДАННЯ
до виконання магістерської кваліфікаційної роботи студенту
Усенку Олександрю Андрійовичу
*[прізвище, ім'я, по-батькові]***

Спеціальність 051 «Економіка»
Освітня програма «Економіка підприємства»
Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Тема магістерської кваліфікаційної роботи **«Ефективність виробництва та реалізації продукції рослинництва в сільськогосподарському підприємстві»**

Затверджена наказом ректора НУБіП України **№ 1951 «С» від 26.10.2023 р.**
Термін подання завершеної роботи на кафедрі **2024.11.15**

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: наукові публікації, підручники, статистичні дані Державної служби статистики України, статті наукових журналів, річні звіти ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ», літературні та Інтернет-джерела, нормативна та довідкова література.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретико-методичні засади економічної ефективності виробництва продукції рослинництва.
2. Стан, економічна ефективність виробництва та реалізації продукції рослинництва в ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ» Любарського району Житомирської області.
3. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва і реалізації продукції рослинництва.

Дата видачі завдання «06» листопада 2023 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____

**Людмила
СТЕПАСЮК**

Завдання прийняв до виконання _____

Олександр УСЕНКО

РЕФЕРАТ

Магістерська робота написана українською мовою, складається із вступу, 3 розділів, висновків та пропозицій. Викладена на 79 сторінках машинописного тексту, ілюстрована 29 таблицями та 14 рисунками. Список використаної літератури складає 53 джерела.

Метою магістерської кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад економічної ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва.

У магістерській кваліфікаційній роботі були поставлені наступні *завдання*:

- узагальнити теоретичні засади економічної ефективності виробництва продукції рослинництва;
- висвітлити методику визначення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва;
- проаналізувати сучасний стан підприємства та динаміку розвитку виробництва продукції рослинництва;
- здійснити оцінку економічної ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва в аграрному підприємстві;
- обґрунтувати проектну рентабельність сільськогосподарських культур за умови зниження їх собівартості;
- обґрунтувати напрями підвищення урожайності сільськогосподарських культур;
- обґрунтувати ефективність виробництва продукції рослинництва в контексті забезпечення продовольчої проблеми.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних основ економічної ефективності виробництва і реалізації продукції рослинництва та обґрунтування резервів щодо її підвищення.

Об'єктом дослідження є процеси направлені на збільшення ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва в ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ» Любарського району Житомирської області.

Ключові слова: ефективність, продукція рослинництва, реалізація, прибуток, витрати.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА.....	8
..1.1. Суть, види та основні фактори підвищення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва	8
1.2. Реалії галузі рослинництва в контексті поступального розвитку аграрного економіки	14
1.3. Методичні основи визначення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва.....	18
РОЗДІЛ 2. СТАН, ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В ТОВ "ДАНИЛЕВИЧ" ЛЮБАРСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	22
2.1. Виробничі ресурси підприємства.....	22
2.2. Стан та тенденції розвитку виробництва продукції рослинництва.....	35
2.3. Економічна ефективність виробництва та реалізації продукції рослинництва.....	41
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА І РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА.....	57
3.1. Резерви зниження собівартості продукції рослинництва	57
3.2. Напрями підвищення урожайності сільськогосподарських культур....	61
3.3. Ефективне виробництво продукції рослинництва як фактор забезпечення безпеки.....	64
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	68
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	73
	ВИКОРИСТАНОЇ

ВСТУП

Важливим завданням розвитку аграрного сектору економіки України є постійне зміцнення матеріального рівня життя населення. Досягнення такого завдання передбачає вирішення продовольчої проблеми шляхом підвищення економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції. Тому, одним із першочергових завдань даного сектору економіки є забезпечення подальшого зростання і сталості виробництва для найбільш повного задоволення населення країни в продуктах харчування, а промисловості – в сировині.

Метою магістерської кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад економічної ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва.

У магістерській кваліфікаційній роботі були поставлені наступні завдання:

- узагальнити теоретичні засади економічної ефективності виробництва продукції рослинництва;
- висвітлити методику визначення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва;
- проаналізувати сучасний стан підприємства та динаміку розвитку виробництва продукції рослинництва;
- здійснити оцінку економічної ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва в аграрному підприємстві;
- обґрунтувати проектну рентабельність сільськогосподарських культур за умови зниження їх собівартості;
- обґрунтувати напрями підвищення урожайності сільськогосподарських культур;
- обґрунтувати ефективність виробництва продукції рослинництва в контексті забезпечення продовольчої проблеми.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних основ економічної ефективності виробництва і реалізації продукції рослинництва та обґрунтування резервів щодо її підвищення.

Об'єктом дослідження є процеси направлені на збільшення ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва в ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ» Любарського району Житомирської області.

Для вирішення поставлених завдань у магістерській кваліфікаційній роботі були застосовані наступні *методи дослідження*: абстрактно-логічний (для узагальнення теоретичних понять та формування логічних висновків); економіко-статистичний (для обробки статистичної інформації); факторний аналіз (для аналізу безпосереднього впливу факторних ознак на результативну ознаку); монографічний (для дослідження вагомості конкретного економічного показника); порівняльний (для порівняння показників економічної ефективності різних сільськогосподарських культур).

Інформаційна база дослідження включає в себе праці як вітчизняних так і зарубіжних вчених, матеріали статистичних збірників Державної служби статистики України, фінансово-економічну звітність ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ» Любарського району, Житомирської області, результати власних досліджень і розрахунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

1.1 Суть, види та основні фактори підвищення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва

В економічній науці економічна ефективність вважається складною категорією. Її складність проявляється в тому, що існують різні підходи до трактування даної категорії. Найпоширенішою думкою серед науковців щодо її визначення є відношення результату (ефекту) до витрат на його досягнення.

В результаті різних підходів щодо визначення суті економічної ефективності існує значна кількість наукових праць, тому вважаємо що дане поняття потребує детальнішого аналізу. Предметом дискусій вчених-економістів є система показників, щодо її оцінки, а також розмежування суті понять «ефект» і «економічна ефективність»

Значна кількість дослідників вважають, що ефективність - є об'єктивною економічною категорією, яка має самостійну якісну та кількісну характеристики. У найзагальнішому вигляді науковці сходяться до думки, що ефективність характеризує той чи інший вид діяльності, і вимірюється співвідношенням ефекту і витрат виробничих ресурсів, понесених на його отримання [5,23, 44].

Термін «ефективність» походить від слова «ефект», що в перекладі з латинського «effectus» означає виконання, або дію. У відповідності із Великим тлумачним словником української мови, «ефект – це результат, наслідок будь-небудь причин, сил, дій, заходів, а ефективність – характеристика якого-небудь об'єкта (процесу, виду, заходу, діяльності), що відображає його суспільну користь, продуктивність та інші позитивні якості» [5].

Відомими представниками класичної школи економічної теорії А. Смітом та Д. Рікардо закладено традиційне визначення економічної ефективності, яке характеризує економічну ефективність виробництва як

співвідношення результату до понесених витрат [37]. У таких довідниках як “Lexikon der Nachhaltigkeit” [50], ефективність пропонують визначати як відношення користі до витрат, які були потрібні для досягнення бажаного результату, до того ж зазначене поняття означає як критерій досягнення поставленої цілі у запланованому вигляді, тобто виразник успіху. У «English Oxford Living Dictionaries» [51] ефективність розглядається як стан або виразник ефективності. В цілому, практично всі традиційні визначення економічної ефективності базуються на основах класичної економічної теорії, є дуже схожими і пропонують визначати ефективність у трьох її вимірах: «як міру результативності», «як виразник успіху» та як «досягнутий запланований стан».

Професор Мочерний С.В. ефективність розглядає як «здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які розраховуються як відношення ефекту, тобто результату до витрат, які забезпечили такий результат» [28].

Такої думки притримується значна кількість авторів, які також вважають, що ефективність визначається відношенням результату (тобто ефекту) до витрат, що були понесені на його отримання. Ефективність визначає характер причинно-наслідкових зв'язків виробничого процесу. В більшій мірі вона показує не сам результат, а те якою саме ціною він був досягнутий. Тому, найчастіше ефективність пропонують характеризувати за допомогою відносних показників, які розраховуються на основі двох груп – результату та витрат. Проте, деякі науковці вважають, що не варто виключати використання також і абсолютних значень вихідних параметрів [9,37].

На думку Шияна «ефективність є однією із найскладніших економічних категорій. Вона виступає базисом побудови кількісних критеріїв цінності прийнятих управлінських рішень, за допомогою її показників можна здійснити та надати матеріально-структурну, функціональну і системну характеристику господарської діяльності підприємства [46].

Спираючись на думку іншої групи вчених [23,5,43] термін «економічна ефективність» означає процес, при якому виснажуються виробничі ресурси для створення більш продуктивних значень, ніж ті, що використані. Для прикладу, в аграрному підприємстві вважається економічно ефективним використання власних ресурсів для виробництва продукції.

Вчені у своїх економічних теоріях мають різні думки про те, що саме варто розуміти під економічно ефективною системою. При найбільш ефективній економічній системі виробництва вартість кінцевого продукту має залишатися рівною або ж перевищувати затрачені кошти, а при неефективній системі, кошти в повній мірі не використовуються, і тому виробники не в змозі виробити достатні обсяги продукції [9].

Погоджуємося із думкою авторів, що «ефективність» – є однією із найбільш широко застосовуваних економічних категорій в сучасній науці і практиці, і яка детально досліджується протягом багатьох століть» [12].

В ринкових умовах господарювання економічний термін «ефективність» досить тісно пов'язаний із використанням фінансово-виробничих ресурсів. Це обумовлено тим, що основною метою кожного суб'єкта господарської діяльності є одержання найвищого результату, досягнення якого є можливим за умови оптимального формування та ефективного використання всіх ресурсів підприємства. Зважаючи на це, визначення, що наведено в економічній літературі, в основному зводяться до того, що ефективність пропонується визначати як відношення результату виробничої діяльності (операції, процесу, проекту) до витрат, що були понесені на його отримання.

При аналізі теоретичних підходів вітчизняних та зарубіжних вчених до економічної сутності «ефективність», Хотзінська К.Р. виділяє такі характеристики:

- якісний результат певного виду діяльності, що характеризує його продуктивність;

- результат ефективного і раціонального використання всіх наявних ресурсів підприємства;

- співвідношення конкретного (точного) кінцевого результату до витрат, що були понесені на його отримання [5].

Аналогічну думку має і Андрійчук В.Г., який зазначає, що «ефективність - це економічна категорія, яка відображає співвідношення між одержаним результатом і витраченими на його досягнення ресурсами». Категорію «ефективність» автор трактує як «рентабельне ведення виробництва», при цьому, він вважає, що при оцінці ефективності всі використані ресурси можуть бути представлені в певному обсязі за їхньою первісною (чи переоціненою) вартістю (застосовувані ресурси), або ж частиною їхньої вартості у формі виробничих витрат (виробничо-спожиті ресурси).

У сукупності причинно-наслідкових зв'язків економічна ефективність представляє собою наслідок (тобто результат) до витрат (використаних ресурсів), що його спричинили. Для того, щоб її виміряти потрібно ефект (результат) і ресурси (витрати) порівняти між собою. При цьому варто використовувати ресурсний, витратний і ресурсно-витратний підходи [4].

Якщо оцінювати за кількісним виміром ефективність - то це досягнення максимального ефекту за мінімально використаних виробничих ресурсів. Зважаючи на те, що метою виробництва є віддача сукупності витрат, що беруть участь у виробництві продукції, то метою ефективності є забезпечення прибутковості для здійснення простого та розширеного відтворення основних і оборотних засобів підприємства.

Сутність економічної ефективності виробництва тісно пов'язана з економічним ефектом. Проте, варто пам'ятати, що один і той же ефект можливо досягти за допомогою різних способів виробництва, для прикладу за рахунок комбінації та рівня використання виробничих (витрат), в той час як і однакові ресурси (витрати) виробництва різних аграрних підприємств можуть

дати різний ефект. Тому, потрібно порівнювати одержаний ефект з тими виробничими ресурсами (витратами), за допомогою яких його було досягнуто.

У сільському господарстві на економічну ефективність виробництва впливає значна кількість чинників, які досить складно врахувати, а ще важче виміряти [34].

Ефективність діяльності підприємства будь-якої форми власності та господарювання залежить від тісної взаємодії факторів двох середовищ: внутрішнього та зовнішнього.

Зовнішнє середовище підприємства – це фактори і умови, які не залежать від самого підприємства, існують незалежно від нього, але мають значний та безпосередній вплив на його діяльність.

Залежно від характеру впливу у науковій літературі фактори зовнішнього середовища поділяють на дві великі групи: фактори макросередовища і фактори мікросередовища.

Макросередовище підприємства характеризується чинниками зовнішнього середовища, які підприємство не контролює, проте, як зазначалося раніше, вони мають значний вплив на нього.

Мікросередовище підприємства характеризується факторами, які контролюються самим підприємством, вони безпосередньо впливають на успішність його діяльності.

Не менш важливе значення має внутрішнє середовище підприємства, яке характеризується змінними факторами, що існують всередині підприємства. У своїх працях відомі американські економісти серед всіх факторів внутрішнього середовища виділяли п'ять основних: цілі, структуру, завдання, технології і персонал підприємства [37].

Під цілями розуміють очікуваний результат, якого прагнуть досягти працівники підприємства. Під структурою розуміють взаємозалежність рівнів управління та видів виконуваних робіт, коли можна досить ефективно досягти

поставлених підприємством цілей. Під завданнями мають на увазі види робіт, які необхідно виконувати певним способом у вказаний термін. Технології – спосіб за допомогою якого відбувається перетворення вхідних елементів (сировина, матеріали, обладнання) на вихідні (продукт, надані послуги). Персонал – найважливіший змінний фактор підприємства. Його прямий вплив на підприємство залежить від досвіду, здібностей, поведінки, ставлення працівників до роботи, наявності лідерських якостей та інше [12].

Усі перераховані фактори є невід’ємною частиною діяльності підприємства, в своїй сукупності вони формують певну систему, в якій відсутність будь-якої складової може стати причиною зниження ефективності діяльності підприємства, а в подальшому – і зниження його фінансової стійкості.

Для кожного підприємства забезпечення ефективної діяльності є першочерговим завданням. Під економічною ефективністю вбачають зв’язок між результатом діяльності підприємства і витратами, які здійснені для отримання такого результату. Отже, виходячи із вищезазначеного економічну ефективність підприємства можна розглядати як співвідношення отриманого результату від здійснення господарської діяльності за відповідний період та витрачених ресурсів на неї.

Ефективність діяльності підприємства виражається відносними показниками, які розраховуються виходячи з абсолютних значень результату та витрат підприємства.

В економічній літературі також виділяють критерій ефективності, який формулюють по-різному:

- максимум одержаного результату при оптимальній величині здійснених витрат;
- максимум одержаного результату при мінімумі здійснених витрат;
- максимум одержаного результату на одиницю виробничих витрат;
- мінімум здійснених витрат на одиницю отриманого результату [5].

Кожний з перелічених показників діяльності підприємства залежить від значної кількості факторів. При детальному вивченні впливу чинників на економічні показники, можна отримати більш точний результат для оцінки діяльності підприємства.

Отже без всебічного та ґрунтовного аналізу факторів неможливо зробити обґрунтовані висновки про результативність діяльності, та не можливо виявити резерви збільшення виробництва продукції.

1.2. Реалії галузі рослинництва в контексті поступального розвитку аграрного сектору економіки

Однією із основних галузей сільського господарства є рослинництво – галузь, яка займається обробіткою рослин для виробництва продукції. Рослинництво забезпечує населення країни основними продуктами харчування, тваринництво – повноцінними кормами, харчову, переробну та легку промисловість - сировиною, а зовнішню торгівлю - експортними товарами. Воно включає цілий ряд таких галузей: вирощування зернових культур, вирощування олійних культур, картоплі та овоче-баштанних культур, кормових та інших сільськогосподарських культур. В поєднанні між собою, дані культури формують структуру посівної площі.

Провідною галуззю рослинництва є зернове господарство. Постійне нарощування його виробництва є важливою умовою розвитку національного господарства, зміцнення економіки країни, підвищення життєвого рівня населення та забезпечення продовольчої безпеки. Від розвитку зернового господарства в значній мірі залежить розвиток інших галузей аграрного сектору і найбільше, як зазначалося раніше - тваринництва [8].

У сільському господарстві України у довоєнний період сформувалися досить сприятливі економічні умови для розвитку галузі рослинництва.

Вдосконалення виробничих технологій мало позитивний вплив на загальний обсяг виробництва продукції рослинництва.

У сільськогосподарських підприємствах галузь рослинництва формує характеристики всієї системи аграрного виробництва. Так, у загальному обсязі виробництва продукції рослинництва збільшується питома вага підприємств, частка яких останніми роками сягає 71,2 %. Зазначимо, що також збільшується кількість підприємств, які займаються виробництвом продукції рослинництва. В даному контексті є досить помітною спеціалізація на виробництві продукції рослинництва саме малих сільськогосподарських підприємств, до яких відносять і фермерські господарства.

Нині сільськогосподарські підприємства в більшій мірі надають перевагу виробництву експортоорієнтованої продукції, а саме зернових і олійних культур, тому основні інвестиції спрямовують саме у виробництво цих видів продукції підприємства [11].

Більш детально розглянемо роль виробництва зернових культур як основних сільськогосподарських культур у підприємствах України. Упродовж останніх передвоєнних років за даними Державної служби статистики України виробництво зерна збільшувалося, що забезпечувало зростання його ролі у загальносвітовій торгівлі зерном. Збільшення обсягів експорту зерна формувало імідж України як однієї з важливих житниць світу.

Проте, у 2023р. незважаючи на зниження виробничих витрат та покращення ситуації із логістикою, вирощування зернових культур в цілому залишалось збитковим. З олійними культурами ситуація була дещо кращою, так рентабельність насіння соняшнику мало мінімальну збитковість, а соя та ріпак - мінімальну прибутковість.

В цілому, у 2023 р. в порівнянні із 2022 р. рівень рентабельності зернових та олійних культур покращився, проте досить низькі світові ціни не дозволили даній галузі досягти відчутної прибутковості [13,17].

В контексті розгляду ефективності виробництва продукції рослинництва зазначимо, що в структурі її собівартості найбільшу питому вагу в структурі витрат на 1 га у 2023 р. займали добрива - від 17% до 28%. Відтак, вже другий рік підряд українські аграрії в умовах фінансових обмежень були змушені заощаджувати на цьому важливому ресурсі. Навіть не зважаючи на зниження цін, у 2022р. норми внесення всіх видів добрив зменшились в середньому на 49%. В цьому ж році спостерігалось зниження цін і на інші основні матеріальні ресурси в розрахунку на 1 га посівної площі: насіння (-13%); засоби захисту рослин (- 22% при вирощуванні зернових, і -16% при вирощуванні олійних культур); паливо-мастильні матеріали (-31%). До того ж, аграрні підприємства заощаджували при вирощуванні зернових культур завдяки тому, що використовували посівний матеріал власного виробництва та зменшували внесення деяких інсектицидів і фунгіцидів.

У порівнянні із 2022 р. у 2023 р., логістичні витрати на експорт суттєво зменшились: до портів Одеси – на 33%; до порту Констанца через річкові порти Дунаю – на 40%; і до портів Гданськ/Гдиня – на 42% [42].

Світові ціни на зернові та олійні культури у 2023 р. були нижчими, ніж ціни у 2021 р. Через вплив війни, найбільшим стримувальним фактором для відновлення прибутковості виробництва залишаються саме світові ціни.

На думку експертів аграрного ринку у 2024 р. прогнозується збільшення рівня рентабельності для всієї групи зернових і олійних культур, за умови, що не ускладниться ситуація із безпекою та експортом продукції морським транспортом. Також, за оцінками тих же експертів у 2024 р. прогнозується зниження урожайності культур – в середньому на 4-5% та внаслідок збільшення цін на електроенергію може здорожчати вартість елеваторних послуг. До того ж, у зв'язку з відкриттям ринку землі для юридичних осіб очікується приблизно до 5% підвищення орендної плати за землю [29].

В контексті вищезазначеного прогнозується, що серед зернових культур пшениця буде мати мінімальну прибутковість, в той час як кукурудза та ячмінь, більше за все залишаться збитковими. Очікується також, що всі олійні культури стануть прибутковими. Проте, навіть за умови, що даний прогноз справдиться, за результатами 2024р. очікуваний рівень рентабельності буде в десять разів нижчим, ніж у період до початку військових дій [42].

За іншими прогнозами за результатами 2024 р. очікується вищий рівень рентабельності продукції рослинництва у порівнянні із попереднім прогнозом. Прибутковість насіння соняшнику очікується на рівні 45 дол. США за тону, сої – на рівні 83 дол. США, рапсу – на рівні 78 дол. США. Виробництво ж зернових, на жаль, буде збитковим [41].

Проте, в умовах військового стану дуже важко підтримувати раніше сформований високий рівень технологічної ефективності виробництва продукції рослинництва в аграрних підприємствах. Але на територіях, які не постраждали від бойових дій є сільськогосподарські підприємства, які працюють досить успішно, маючи міцну матеріально-технічну базу та виробничий потенціал, який дає змогу планувати їм ефективну діяльність.

Для забезпечення ефективного виробництва продукції рослинництва варто раціонально поєднувати ключові чинники виробництва. В свою чергу класики неокласичної теорії виділяють чотири групи основних чинників виробництва: землю, працю, капітал і підприємницьку діяльність.

В умовах сьогодення кожне сільськогосподарське підприємство має свій набір чинників, якість та співвідношення між якими можуть змінюватися у часі, тому для забезпечення подальшого розвитку підприємству доводиться виконувати завдання щодо пошуку найоптимальнішого способу їх раціонального поєднання та використання [6].

Індикатором економічної ефективності виробництва продукції рослинництва є рівень її рентабельності, для якого характерні значні коливання

в динаміці та досить помітна варіація у розрізі окремих сільськогосподарських культур.

В сьогоднішніх умовах важливим напрямом підвищення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва є зниження собівартості продукції. До основних факторів зниження собівартості продукції рослинництва відносять:

- впровадження нових сортів та гібридів сільськогосподарських культур;
- вапнування та меліорація земельних угідь, боротьба з вітровою та водною ерозією ґрунтів, тощо;
- застосування прогресивних систем обробітку ґрунту та передових технологій виробництва, дотримання науково обґрунтованих сівозмін;
- зниження матеріаломісткості та трудомісткості продукції [36].

1.3. Методичні основи визначення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва

Важливим інструментом оцінки ефективності та результативності господарської діяльності підприємства є аналіз його кінцевих показників, в тому числі конкурентоспроможності та фінансової стабільності.

Одним із ключових показників, який відображає різницю між доходами та витратами підприємства є прибуток. Саме він є основним індикатором фінансового успіху підприємства. Даний показник дає можливість оцінити наскільки успішною та результативною є діяльність підприємства.

Виділяють такі види прибутку:

- валовий прибуток (розраховується як різниця між виручкою від реалізації продукції та її собівартістю);

- операційний прибуток (це прибуток від основної діяльності господарства);

- чистий прибуток (прибуток, що надходить в розпорядження підприємства після сплати всіх податків та обов'язкових платежів).

Чистий прибуток є одним із головних індикаторів загального фінансового стану підприємства та його можливостей для розвитку [31].

Рентабельність – показник, що визначається відношенням прибутку до різних баз (активів, виручки, власного капіталу). Він дає змогу оцінити ефективне використання всіх ресурсів підприємства. Зазначимо основні види рентабельності: рентабельність продажів, активів та власного капіталу.

Рентабельність продажів свідчить, яку суму прибутку господарство отримує з кожної гривні виручки і розраховується як відношення чистого прибутку до виручки від реалізації продукції.

Рентабельність активів дає можливість оцінити, чи ефективно господарство використовує власні активи для одержання прибутку.

Рентабельність власного капіталу свідчить, яку суму прибутку приносить кожна гривня власного капіталу, яка вкладена у підприємство.

Ліквідність – показник, який свідчить про здатність підприємства покривати своєчасно свої короткострокові зобов'язання за рахунок активів. Основними показниками ліквідності є: коефіцієнт поточної ліквідності та коефіцієнт швидкої ліквідності.

До показників, які характеризують результати виробництва відносять:

- Обсяг виробництва – це кількісний показник, який відображає загальний обсяг виробленої продукції за певний проміжок часу. Зазначений показник дозволяє в повній мірі оцінити масштаби діяльності господарства.

Собівартість продукції – усі витрати які несе підприємство на виробництво і реалізацію одиниці продукції. Зниження собівартості дає

можливість підприємству підвищити його конкурентоспроможність та збільшити прибуток [37].

Продуктивність праці – здатність виробляти певну кількість продукції за одиницю часу. Підвищення продуктивності праці розглядається як ключовий фактор збільшення ефективності діяльності підприємства.

Підсумовуючи, кінцеві показники результативності діяльності підприємства є комплексною системою, яка дозволяє оцінювати різні аспекти його функціонування. Ці показники допомагають підприємству оцінити свої сильні та слабкі сторони, ідентифікувати проблеми та розробити стратегії для підвищення ефективності, продуктивності й конкурентоспроможності. Кожен з цих показників відіграє важливу роль у стратегічному управлінні та плануванні розвитку підприємства.

Зазначимо, що за допомогою кінцевих показників результативності діяльності підприємства можна провести оцінку його економічної діяльності, здійснити розширений аналіз ефективності використаних ресурсів та аналіз його фінансового стану. Зазначені показники є основою для прийняття управлінських рішень та здійснення стратегічного планування. Серед них важливими є:

Коефіцієнт автономії - показує частку власного капіталу підприємства у загальній структурі джерел його фінансування. Чим вищий коефіцієнт автономії, тим більша фінансова незалежність підприємства.

Фінансова стабільність - містить показники, які характеризують здатність господарства в довгостроковій перспективі фінансувати свою виробничу діяльність за рахунок власних чи позичених коштів. Важливою складовою фінансової стабільності підприємства є достатній рівень наявного оборотного капіталу та низька заборгованість [9].

Для здійснення ефективного управління підприємством потрібно детально аналізувати його діяльність. В науковій літературі розглядають кілька

методичних підходів, які дозволяють комплексно оцінювати кінцеві показники результативності діяльності підприємства та робити конструктивні висновки щодо ефективності використання його ресурсів, фінансової стабільності, конкурентоспроможності, та виявляти резерви і можливості для покращення його діяльності.

Тому, здійснення комплексного економічного аналізу передбачає використання всіх показників: фінансових, виробничих, трудових та ін. Мета такого підходу - отримати єдине цілісне уявлення про стан розвитку підприємства та його здатність функціонувати в ринкових умовах.

Зазначимо основні етапи комплексного аналізу:

- визначення головних показників: первинний етап полягає у зборі достовірної інформації про всі ключові показники результативності, серед яких: продуктивність праці, прибуток, рентабельність, ліквідність та інші.

- аналіз структури показників: аналізується питома вага окремих елементів у загальній структурі витрат, доходів, активів та основного і оборотного капіталу.

- динаміка змін: порівнюються показники за кілька періодів (місяць, квартал, рік), що дозволяє виявити основні тренди та важливі тенденції у розвитку діяльності підприємства.

- здійснюється порівняння із галузевими стандартами: основні результати діяльності підприємства порівнюються із середніми показниками по галузі для оцінки його конкурентоспроможності.

Отже, комплексний аналіз з усіх сторін дозволяє оцінити роботу підприємства і допомагає відтворити повну картину, що є дуже важливим для стратегічного планування та прийняття управлінських рішень [23].

РОЗДІЛ 2

СТАН, ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ» ЛЮБАРСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Виробничі ресурси підприємства

Любарський район розташований у Лісостеповій зоні південно-західної частини Житомирської області. Він межує з Романівським і Чуднівським районами Житомирщини, Старосинявським, Старокостянтинівським та Полянським районами Хмельниччини і Хмільницьким районом Вінницької області.

Поверхня району – це доволі хвиляста рівнина з переходом на півдні до Поділького горбистого ландшафту. Клімат району є помірно континентальним.

З півдня на північ територію району перетинає річка Случ (басейн Прип'яті).

Земля завжди була її головним джерелом задоволення першочергових потреб людей, вона виступає важливою ланкою виробничих процесів і тому займає важливе значення в їхньому житті. Земельні ресурси виступають як речовий фактор і об'єкт суспільних відносин. Тому, коли до землі прикладається людська праця (жива та уречевлена), вона автоматично стає не лише засобом виробництва, а й виступає як матеріальна умова, і як активний фактор – визначальний засіб виробництва. У такому випадку виступає одночасно предметом праці і засобом праці, адже володіє унікальною відмінною властивістю - родючістю, тобто здатністю відтворювати сільськогосподарські рослини, забезпечуючи їх необхідними поживними речовинами.

Таблиця 2.1.

**Динаміка та економічна ефективність використання
сільськогосподарських угідь**

	Рік			2023р. у % до:	
	2021	2022	2023	2021р.	2022р.
Площа с.-г. угідь, га	567	631	665	117,3	105,4
Площа ріллі, га	567	631	665	117,3	105,4
Припадає с.-г. угідь на 1 працівника, га	35,4	35,1	39,1	110,4	111,6
Виробництво на 1 га с.-г. угідь, тис. грн:					
валової продукції	38,3	46,8	41,4	108,2	88,6
товарної продукції	32,4	31,6	38,6	118,9	122,2
валового прибутку	8,1	10,2	4,8	59,5	47,7
чистого прибутку	8,1	10,2	4,8	59,5	47,7
Виробництво на 1 га ріллі ц					
зернових	49,1	34,2	33,8	68,9	99,0
олійних	5,0	15,8	12,5	248,0	78,6

Аналізуючи динаміку та економічну ефективність використання сільськогосподарських угідь в ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ» дослідженнями встановлено, що площа сільськогосподарських угідь в 2023р. в порівнянні із 2021р. зросла на 17,3%, а в порівнянні із 2022р. на 5,4% (табл.2.1). Зазначимо, що дане підприємство займається виключно вирощуванням сільськогосподарських культур, так як площа сільськогосподарських угідь повністю збігається із площею ріллі.

Незважаючи на збільшення площі як сільськогосподарських угідь так і ріллі ефективність їх використання є низькою про що свідчать наступні показники: значно зменшилася вартість валового та чистого прибутку в розрахунку на 1га ріллі в 2023р. в порівнянні із 2021р. на 40,5% (рис.2.1).

Щодо натуральних показників ефективності використання земельних угідь, то варто зазначити значне зменшення виробництва зернових культур в

розрахунку на 1 га ріллі в 2023р. в порівнянні із 2021р. на 30,2%, та навпаки збільшення виробництва олійних культур в розрахунку на 1 га ріллі за цей же період практично в 2,5 рази.

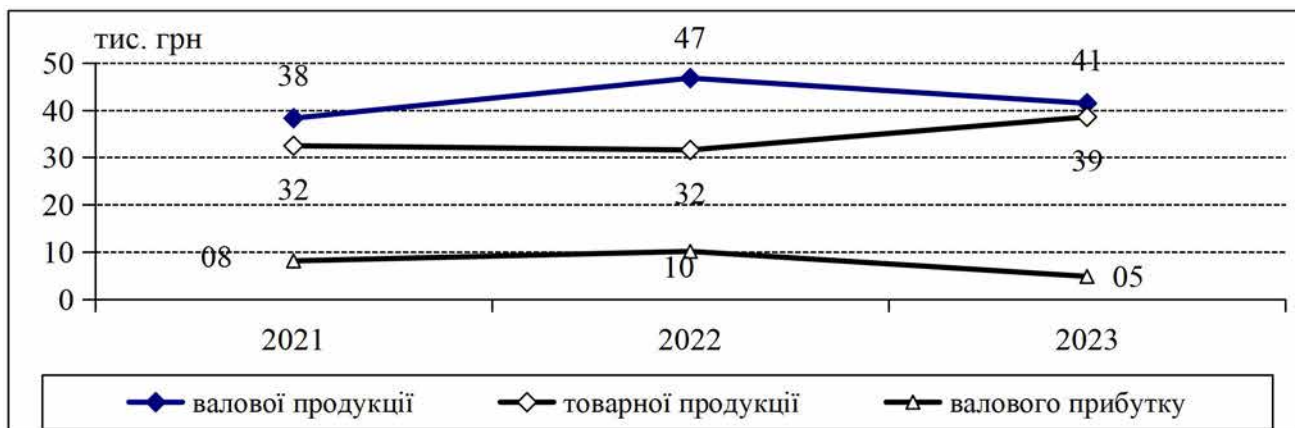

Рис.2.1. Виробництво на 1 га сільськогосподарських угідь валової, товарної продукції та валового прибутку, тис. грн

Проте, у 2023р. у порівнянні із 2022р. ситуація дещо вирівнюється, так виробництво зернових культур в розрахунку на 1 га ріллі зменшилося лише на 1%, а виробництво насіння соняшнику зменшилося на 21,4% (рис.2.2.).

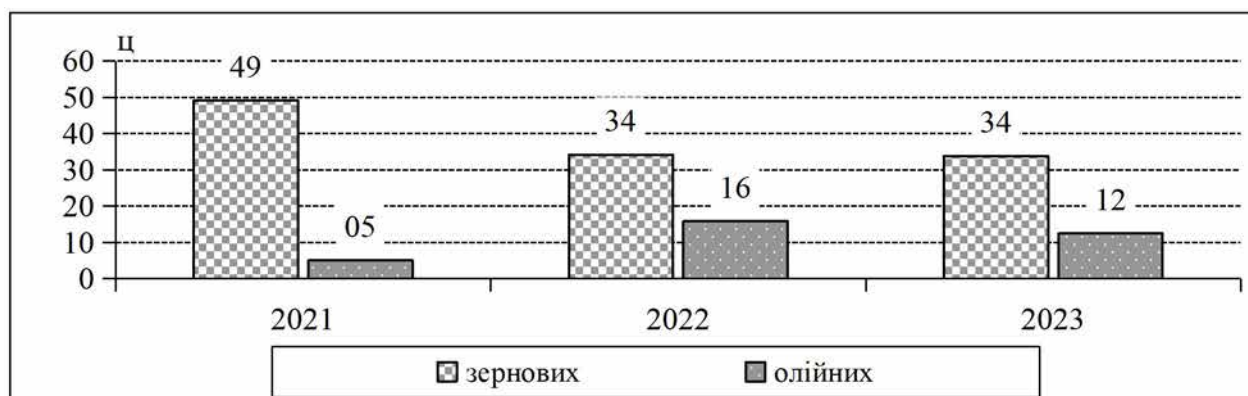

Рис.2.2. Виробництво на 1 га ріллі зернових та олійних культур, ц

Одним із важливих результативних показників є вартість валової продукції. Валова продукція це вся продукція яка вироблена в підприємстві за

певний проміжок часу, як правило за рік. На сьогоднішній день вона обліковується в порівняних цінах 2021р. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

Розрахунок валової продукції (у постійних цінах 2021 року)

Вид продукції	Виробництво, ц			Постійні ціни 2021 р., грн	Вартість, тис. грн		
	2021р.	2022р.	2023р.		2021р.	2022р.	2023р.
Продукція рослинництва					21711	29528	27562
Зернові усього	27852	21580	22509		17207	13458	14021
пшениця озима	5501	8820	8509	637,73	3508	5625	5426
кукурудза	21836	12760	14000	613,91	13405	7833	8595
ячмінь ярий	515			569,07	293	0	0
Олійні усього	2847	9995	8282		4505	16070	13540
боби сої	1374	4200	1362	1552,47	2133	6520	2114
ріпак	1473	1955	1937	1610,15	2372	3148	3119
насіння соняшнику		3840	4983	1667,07	0	6402	8307

Порівнянні ціни – це умовно постійні ціни, які в більшій мірі прив’язані до цін певного періоду, частіше за все року. В економічному аналізі порівнянні ціни в основному застосовуються для зіставлення об’ємних показників виробництва та споживання, доходів і витрат, або інших вартісних техніко-економічних показників ефективності в різні періоди або роки з метою уникнення при порівнянні впливу цінового фактору.

Отже, найбільше валової продукції рослинництва дане підприємство виробило в 2022р. на суму 29528 тис. грн, найменше в 2021р. – 21711 тис. грн.

Складовою частиною виробничих ресурсів, які представляють собою промислово-виробничий персонал господарства, що володіє певною освітою та має кваліфікацію, використовується під час виробництва продукції шляхом тісної взаємодії з основними засобами та матеріальними ресурсами, створює продукцію та додану вартість є трудові ресурси.

В умовах сьогодення для досягнення конкурентних переваг визначальним фактором виступають трудові ресурси. Саме рівень знань, акумульована інформація та досвід персоналу утворюють той основний

матеріал, який закладається в основу розвитку економічної системи у країнах із розвиненою ринковою економікою, зважаючи на те, що серед головних визначальних складників якості виготовленої продукції виступає такий елемент, як трудові ресурси.

Таблиця 2.3.

Трудові ресурси господарства та їх використання

	Рік			2023р. у % до:	
	2021	2022	2023	2021р.	2022р.
Кількість працівників, осіб	16	18	17	106,3	94,4
Вартість валової продукції, тис. грн	21711	29528	27562	126,9	93,3
Продуктивність праці, тис. грн	1357	1640	1621	119,5	98,8
Дохід усього, тис. грн	18393	19911	25643	139,4	128,8
Дохід на 1 працівника, тис. грн	1150	1106	1508	131,2	136,4
Чистий прибуток, тис. грн	4618	6411	3223	69,8	50,3
Чистий прибуток на 1 працівника, тис. грн.	289	356	190	65,7	53,2
Витрати на оплату праці, тис. грн	2199	2708	2634	119,8	97,3
Середньомісячна заробітна плата, всього, грн	11455	12535	12912	112,7	103,0

Аналіз трудових ресурсів господарства свідчить, що в 2023р. в порівнянні із 2021р. кількість працівників практично на протязі даного періоду залишається незмінною, вона збільшилася лише на одну людину, що у відсотковому відношенні становить 6,3% (табл. 2.3). Найбільше працівників було у 2022р. – 18 чол.

Найважливішим показником ефективності використання трудових ресурсів є продуктивність праці. Аналіз продуктивності праці свідчить, що у 2023р. в порівнянні із 2022р. вона практично не змінилася, її зменшення склало лише 1,2%, проте в порівнянні із 2021р. вона зросла на 19,5%.

Збільшення загального доходу підприємства вплинуло на збільшення доходу в розрахунку на одного середньорічного працівника на 31,2% по відношенню до 2021р. та на 36,4% по відношенню до 2022р.

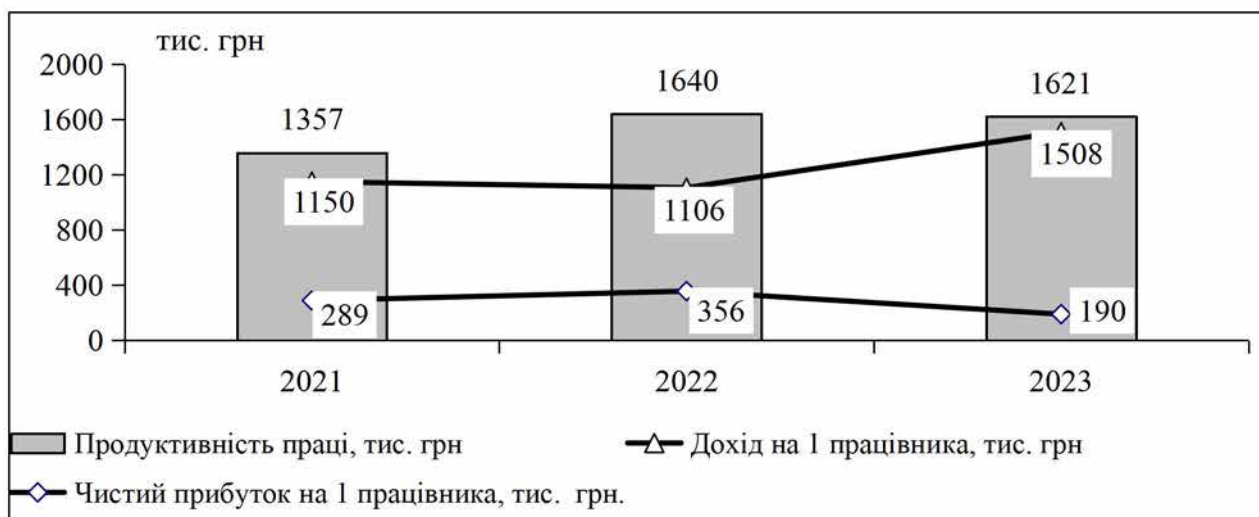

Рис.2.3. Динаміка продуктивності праці в господарстві, тис. грн.

Проте, суттєве зменшення чистого прибутку в 2023р. по відношенню до 2021р. на 30,2%, а по відношенню до 2022р. на 49,7% призвело до зменшення чистого прибутку в розрахунку на одного працівника на 34,3% по відношенню до 2021р. та на 46,8% по відношенню до 2022р. (рис. 2.3).

Без наявності основних засобів не може існувати жодне підприємство. Всі засоби які використовуються в процесі виробництва продукції більше одного року становлять основні засоби підприємства.

Тобто, іншими словами основні засоби - це матеріальні активи, які використовуються для реалізації виробничої діяльності і призначені для тривалого використання. Всі основні засоби заносять в актив балансу підприємства, тому на них нараховується амортизація, після вирахування якої вони списуються відповідно до чинного законодавства.

До показників, які характеризують ефективність використання основних засобів підприємства належать: капіталовіддача, капіталомісткість, рівень рентабельності основних засобів, норма прибутку. Найбільш загальним показником, який характеризує ефективність використання основних засобів є

капіталовіддача, яка показує яка сума валової продукції припадає на 1 грн основних засобів.

Таблиця 2.4.

Динаміка забезпеченості підприємства основними засобами і їх використання

	2021р.	2022р.	2023р.	2023р. у % до:	
				2021р.	2022р.
Вартість основних засобів, тис. грн	3152	7277	13406	425,3	184,2
первісна вартість основних засобів, тис. грн	4114	8842	16429	399,3	185,8
знос основних засобів тис. грн	963	1 565	3 024	314,1	193,2
Коефіцієнт зносу основних засобів, %	23,4	17,7	18,4	х	х
Коефіцієнт придатності основних засобів, %	76,6	82,3	81,6	х	х
Вартість основного капіталу, тис. грн					
на 1 га с.-г. угідь	5,6	11,5	20,2	362,7	174,8
на 1 працівника	197,0	404,3	788,6	400,3	195,1
Капіталовіддача, грн	6,889	4,058	2,056	29,8	50,7
Капіталомісткість продукції, грн	0,15	0,25	0,49	335,1	197,4
Рентабельність основних засобів, %	146,51	88,10	24,05	х	х
Норма прибутку, %	39,1	28,4	9,8	х	х

Аналіз динаміки забезпеченості підприємства основними засобами і їх використання свідчить, що значно зросла вартість основних засобів. Так, у 2023р. в порівнянні із 2021р. вона зросла в 4,2 рази, а в порівнянні із 2022р. на 84,2%, в тому числі первісна вартість основних засобів зросла в 4 рази в порівнянні із 2021р. та на 85,8% в порівнянні із 2022р. (табл.2.4).

Варто зауважити, що в даному підприємстві коефіцієнт зносу є невисоким, і навіть знижується з роками, так в 2021р. його значення було – 23,4%, а в 2023р. він зменшився до 18,4%, що свідчить про оновлення основних засобів підприємства. В контексті вищезазначеного зауважимо, що коефіцієнт придатності збільшився до 81,6% у 2023р. проти 76,6% у 2021р., що свідчить про те, що в 2023р. 81,6% основних засобів були придатними до використання.

Проте, незважаючи на підвищення ступеня оновлення основних засобів ефективність їх використання є низькою і продовжує знижуватися. Так,

капіталовіддача в підприємстві в 2023р. в порівнянні із 2021р. знизилася на 70,2%, а в порівнянні із 2022р. на 49,3%. Натомість капіталомісткість зросла за цей же період в 3,3 рази та на 97,4% відповідно.

Отже, суттєве зниження ефективності використання основних засобів (зменшення капіталовіддачі та збільшення капіталомісткості) призвело до значного зменшення рівня рентабельності виробництва та норми прибутку, які зменшилися за трирічний період на 122,46 пунктів та на 29,3 пункти відповідно.

Оборотні активи - це сукупність матеріально-речових цінностей та грошових коштів, що приймають участь у створенні продукції, повністю споживаються у процесі виробництва і повністю переносять свою вартість на вартість створюваної продукції (сировина, матеріали, готова продукція, грошові кошти тощо).

Поряд з цим в умовах товарно-грошових відносин матеріальні засоби господарств виражаються не тільки в натуральній, а й ще у вартісній формі. Тому, предмети праці, які виражені у грошовій формі становлять виробничі оборотні засоби. До них належать: сировина, насіння, матеріали, паливо, енергія, запасні частини, корми, пальне, та інші матеріальні цінності.

Таблиця 2.5.

Динаміка забезпеченості підприємства оборотними активами та їх використання

	2021р.	2022р.	2023р.	2023р. у % до:	
				2021р.	2022р.
Вартість оборотних активів, тис. грн	8653	15312	19642	227,0	128,3
Частка оборотних активів у активі балансу, %	73,3	67,8	59,4	81,1	87,7
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	2,13	1,30	1,31	x	x
Тривалість одного обороту (у днях)	169	277	276	162,8	99,6
Одержано чистого прибутку:					
на 1 грн оборотного капіталу, грн	0,534	0,419	0,164	30,8	39,2
на 1 грн матеріальних витрат, грн	0,521	0,777	0,225	43,1	28,9
Рентабельність оборотних активів, %	53,4	41,9	16,4	x	x
Баланс, тис. грн	11805	22588	33047	279,9	146,3

Аналізуючи динаміку забезпеченості підприємства оборотними активами та їх використання дослідженнями встановлено, що їх вартість в 2023р. в порівнянні із 2021р. зросла в 2,2 рази, а в порівнянні із 2021р. на 28,3% (табл.2.5).

Зазначимо, що частка оборотних активів у активі балансу займала у 2023р. – 59,4%, проти 73,3% у 2021р., тобто зменшилася на 13,9 пунктів. Поряд з цим зменшився коефіцієнт оборотності оборотних засобів за аналізований період, з 2,13 у 2021р. до 1,31 у 2023р., що в свою чергу призвело до збільшення тривалості одного обороту оборотних засобів з 169 днів до 276 днів за вище вказаний період.

Зниження ефективності оборотних засобів негативно вплинуло на зниження чистого прибутку в розрахунку на 1 грн оборотного капіталу та на 1 грн матеріальних витрат на 69,2% та на 56,9% відповідно за досліджуваний трирічний період.

Як наслідок знизився рівень рентабельності оборотних засобів з 53,4% у 2021р. до 16,4% у 2023р. Отже, ефективність використання оборотних засобів на підприємстві значно погіршилася.

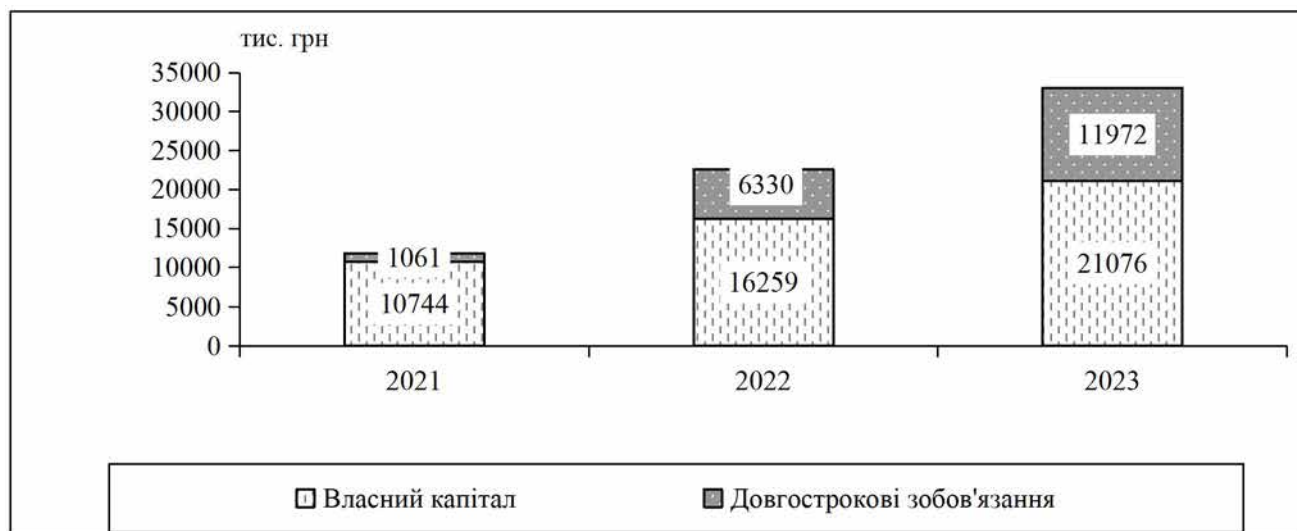

Рис.2.4. Динаміка капіталу підприємства, тис. грн

Зважаючи на зниження ефективності використання оборотних засобів підприємства збільшилася сума довгострокових зобов'язань підприємства, з 1061 тис. грн. до 11972 тис. грн за аналізований період (рис.2.4).

Рис.2.5. Структура капіталу підприємства, %

Якщо розглядати структуру капіталу, то результати дослідження свідчать, що дана структура за період 2021-2023рр. значно змінилася. Так, за даний період зменшилася частка основного капіталу з 91% до 64%, натомість зросла частка довгострокових зобов'язань з 0,9% до 36% (рис.2.5). Як свідчать дослідження досліджуваному підприємству не вистачає власних коштів тому воно користується кредитами банку.

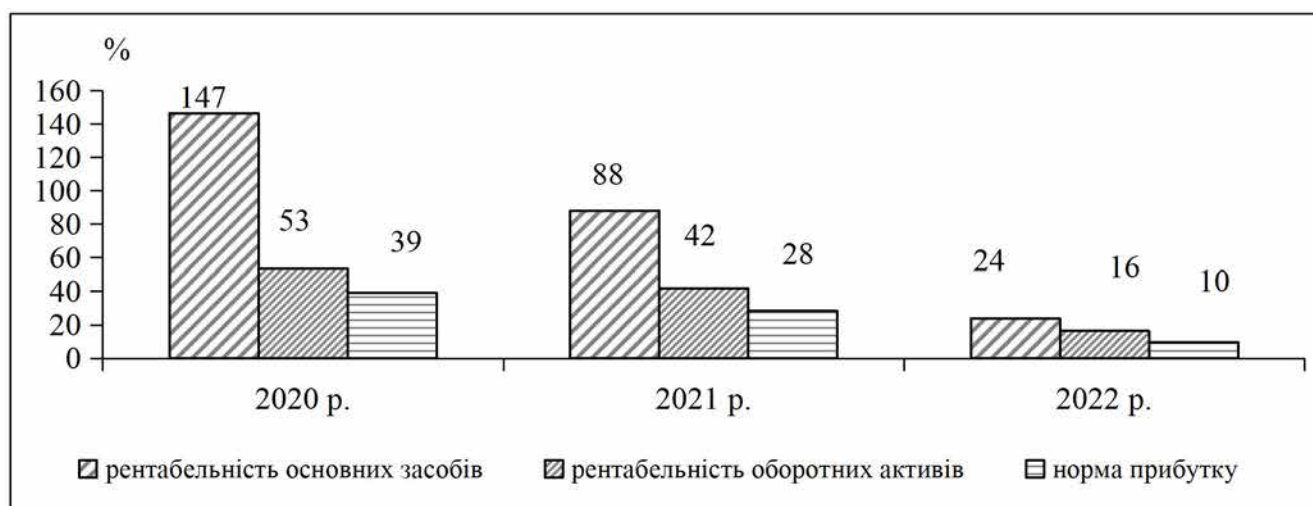

Рис.2.6. Динаміка рентабельності активів підприємства

Вищеописана ситуація знайшла свій негативний відбиток на значному зниженні рентабельності активів підприємства (рис.2.6). Як свідчать дані на рис. 2.6 за період 2021-2023рр. рентабельність основних засобів, оборотних активів та норма прибутку значно знизилася з 147%, 53%, 39% у 2021р. до 24%, 16% та 10% у 2023р. відповідно.

Спеціалізація сільськогосподарського виробництва – це переважний розвиток однієї чи декількох галузей на виробництві товарної продукції в конкретному господарстві, районі, області чи регіоні.

Процес спеціалізації сільськогосподарського підприємства характеризується зосередженням засобів виробництва та робочої сили на виробництві конкретних видів товарної продукції із урахуванням природних та економічних умов. Спеціалізація є об'єктивним закономірним процесом, що розвивається на основі впровадження у виробничий процес інноваційних досягнень.

Спеціалізація окремо взятого підприємства визначають за структурою грошових надходжень від реалізації товарної продукції, тобто іншими словами за виручкою від реалізації продукції.

Таблиця 2.6.

Структура грошових надходжень від реалізації продукції

	2021р.		2022р.		2023р.		2023р. у % до:	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	100,0	2021р.	2022р.
Продукція рослинництва	18392	100,0	19458	100,0	25599	100,0	139,2	131,6
у т.ч. зернові культури	13626	74,1	12468,5	64,1	14415	56,3	105,8	115,6
з них озима пшениця	3139	17,1	2959,9	15,2	5742	22,4	182,9	194,0
кукурудза	10487	57,0	9508,7	48,9	8673	33,9	82,7	91,2

олійні культури	4766	26	6989	36	11184	44	234,6	160,0
з них боби сої	2424	13,2	2505,4	12,9	3176	12,4	131,0	126,8
ріпак	2342	12,7	4484,0	23,0	2209	8,6	94,3	49,3
насіння соняшнику					5800	22,7		

Аналізуючи структуру грошових надходжень від реалізації продукції в ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ» дослідженнями встановлено, що в 2023р. основні грошові надходження дане підприємство отримує від реалізації продукції зернових культур – 56,3%. Олійні культури займають у структурі грошових надходжень - 44% (табл.2.6).

Серед зернових культур найбільші грошові надходження підприємство отримує від реалізації кукурудзи – 33,9%, а серед олійних культур – від реалізації насіння соняшнику 22,7%. Отже, спеціалізація даного підприємства у 2023р. була зерново-соняшnikовою.

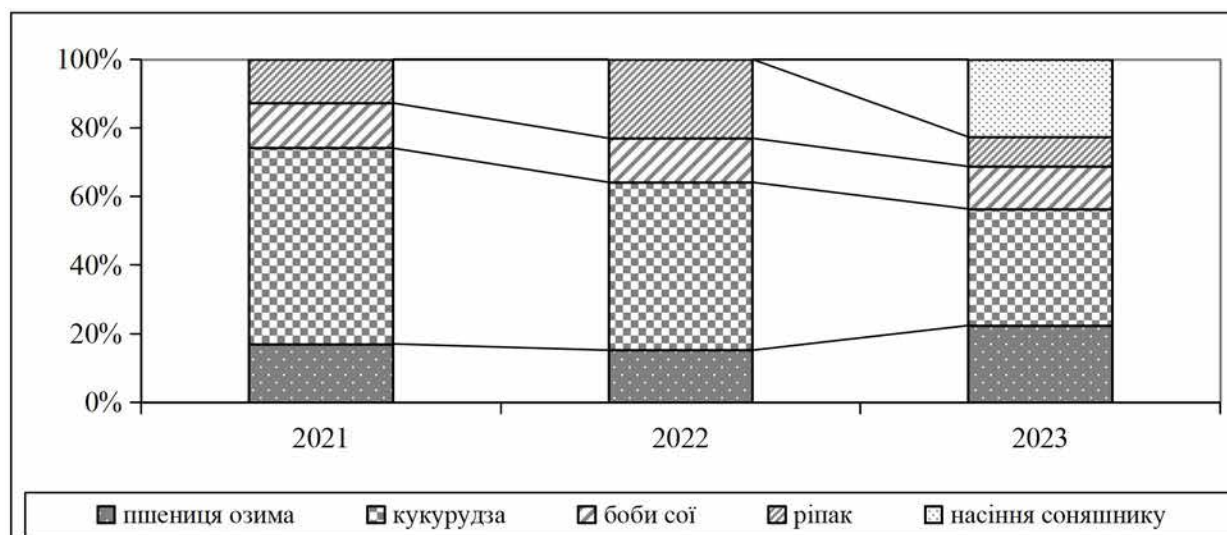

Рис.2.7. Структура грошових надходжень від реалізації продукції

Аналіз структури грошових надходжень від реалізації продукції у 2022р. свідчить, що основні грошові надходження дане підприємство отримує від

реалізації продукції зернових культур – 64,1%. Олійні культури займають у структурі грошових надходжень - 36% (рис.2.7).

Серед зернових культур найбільші грошові надходження підприємство отримує від реалізації кукурудзи – 48,9%, а серед олійних культур – від реалізації ріпаку - 23%. Отже, спеціалізація даного підприємства у 2022р. була зерново-ріпаковою.

Аналіз структури грошових надходжень від реалізації продукції у 2021р. свідчить, що основні грошові надходження дане підприємство також отримує від реалізації продукції зернових культур – 74,1%. Олійні культури займають у структурі грошових надходжень - 26%.

Серед зернових культур найбільші грошові надходження підприємство отримує від реалізації кукурудзи – 57,0%, а серед олійних культур – грошові надходження розподілені практично рівномірно між бобами сої та ріпаком – 13,2% та 12,7% відповідно. Отже, спеціалізація даного підприємства у 2021р. була зерново.

Отже, підсумовуючи аналіз грошових надходжень від реалізації товарної продукції в ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ» дослідженнями встановлено, що на протязі досліджуваного періоду зменшується питома вага грошових надходжень від реалізації зернових культур з 74,1% до 56,3%, натомість внаслідок введення в 2023р. в посіви такої культури як соняшник, він зайняв відчутну нішу в грошових надходженнях підприємства і вплинув в даному році на спеціалізацію підприємства.

Таблиця 2.7.

Результати господарської діяльності ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ»

	2021р.	2022р.	2023р.	2023 у % до:	
				2021р.	2022р.
Вартість валової продукції, тис. грн	21711	29528	27562	126,9	93
у тому числі, тис. грн:					
на 1 га с.-г. угідь	38	47	41	108,2	89

на 1 середньорічного працівника	1357	1640	1621	119,5	99
на 1 грн виробничих витрат	1,42	1,69	1,13		
Прибуток від с.-г. діяльності, тис. грн	4618	6411	3223	69,8	50
у тому числі, тис. грн:					
на 1 га с.-г. угідь	8,1	10,2	4,8	59,5	48
на 1 середньорічного працівника	289	356	190	65,7	53
Рівень рентабельності підприємства, %	33,5	47,5	14,4	X	X

Аналіз результатів господарської діяльності ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ» свідчить, що ефективність діяльності даного підприємства в 2023р. в порівнянні із 2021р. суттєво знизилася. Так, рівень рентабельності підприємства у 2023р. становила 14,4% проти 33,5% у 2021р. (табл.2.7). На зниження рівня рентабельності виробництва негативно вплинуло досить суттєве зниження прибутку від сільськогосподарської діяльності на 30,2% у 2023р. в порівнянні із 2021р. та на 50% в порівнянні із 2022р.

Відповідно загальне зниження прибутку підприємства негативно вплинуло на зниження прибутку в розрахунку на 1га сільськогосподарських угідь та в розрахунку на 1 середньорічного показника на 40,5% та на 34,3% відповідно у 2023р. порівняно із 2021р.

Отже, в умовах воєнного стану серед основних чинників, які негативно вплинули на діяльність підприємства були проблеми пов'язані зі збутом продукції, також проблеми із втратою постачальників, нестачу робітників внаслідок їхнього вимушеного переміщення, нестачу працівників внаслідок їх мобілізації. Серед інших причин, варто виділити фінансову нестабільність в країні, зниження курсу національної валюти, збільшення облікової ставки тощо.

2.2. Стан та тенденції розвитку виробництва продукції рослинництва

Здійснивши детальний аналіз виробничих ресурсів ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ» встановлено, що дане підприємство займається тільки виробництвом продукції рослинництва. Тому в даному розділі розглянемо всі види продукції рослинництва, які вирощуються в господарстві і проаналізуємо їх.

Аналізуючи посівні площі сільськогосподарських культур встановлено, що в 2023р. в порівнянні із 2021р. площа під зерновими культурами зменшилася на 147 га, або на 31,5%, а в порівнянні із 2022р. практично не зазнала змін, її зменшення склало лише 1га (табл.2.8).

Таблиця 2.8.

Посівні площі сільськогосподарських культур та їх структура

Культури	2021 р.			2022р.			2023р.			2023р. у % до:	
	Площа, га	% до усього	% до відповідної групи	Площа, га	% до усього	% до відповідної групи	Площа, га	% до усього	% до відповідної групи	2021	2022р
Зернові культури, всього	467	82,4	100	321	50,9	100	320	48,1	100	68,5	99,7
пшениця озима	160	28,2	34,3	120	19,0	37,4	170	25,6	53,1	106,3	141,7
кукурудза	292	51,5	62,5	201	31,9	62,6	150	22,6	46,9	51,4	74,6
Ярий ячмінь	15	2,6	3,2								
Культури олійні	100	17,6	100	310	49,1	100	345	51,9	100,0	345,0	111,3
у т.ч. соя	50	8,8	50,0	140	22,2	45,2	65	9,8	18,8	130,0	46,4
ріпак	50	8,8	50,0	50	7,9	16,1	80	12,0	23,2	160,0	160,0
соняшник				120	19,0	38,7	200	30,1	58,0		166,7
Всього	567	100,0	X	631	100,0	X	665	100,0	X	117,3	105,4

Для більш повного аналізу розглянемо детально структуру посівних площ за кожний рік. Так, в 2021р. зернові культури в загальній структурі посівних площ займали 82,4%, а олійні – 17,6%. Серед зернових культур найбільшу питому вагу займали кукурудза – 51,5% та озима пшениця – 28,2%. Серед технічних культур соя та ріпак займали рівнозначний відсоток у структурі олійних культур – по 8,8% (рис.2.8).

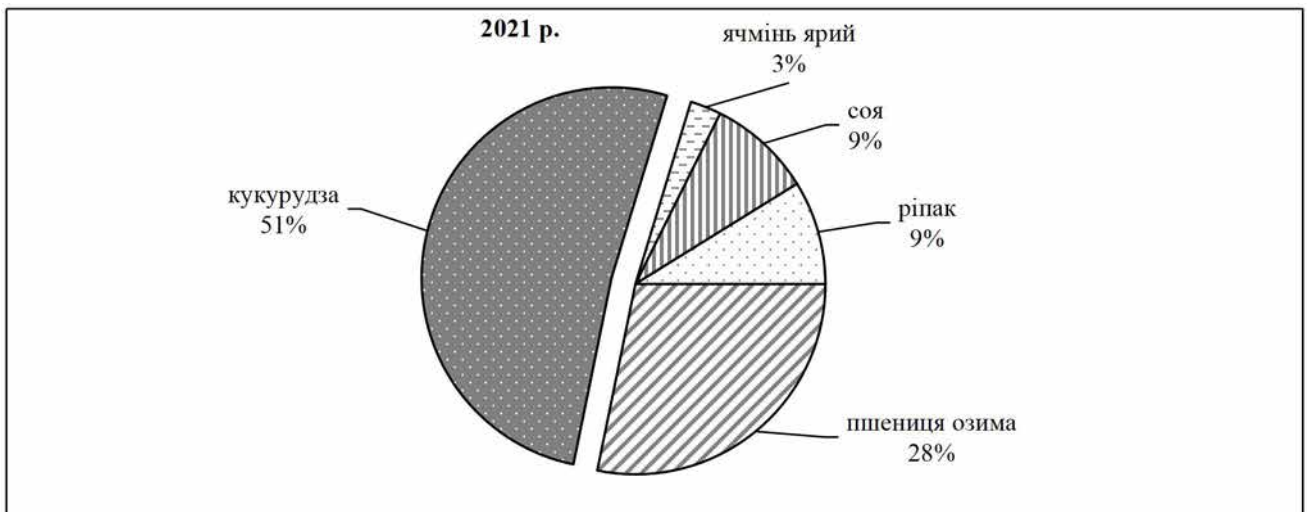

Рис.2.8. Структура посівних площ в ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ», 2021р.

Детальний аналіз структури посівних площ за 2022р. свідчить, що зернові культури в даній структурі займали лише 50,9%, проти 82,4% у 2021р., тобто їхня питома вага зменшилася на 31,5 відсоткових пункти (рис. 2.9).

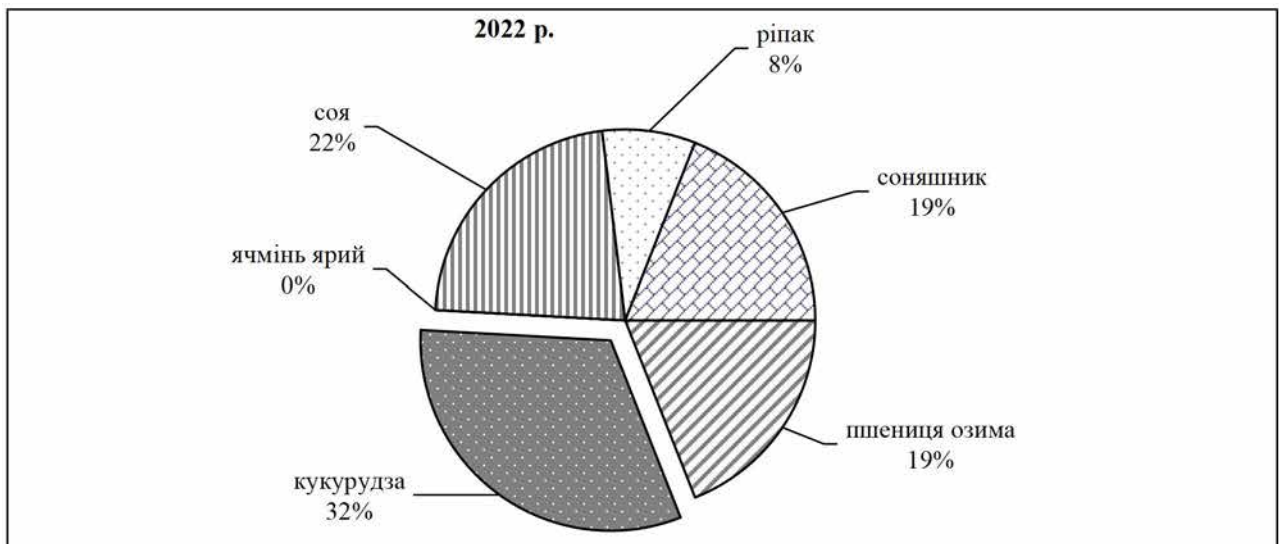

Рис.2.9. Структура посівних площ в ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ», 2022р.

Щодо структури посівних площ олійних культур, то в загальній структурі посівних площ підприємства вони займали – 49,1%, що більше ніж в 2021р. на 31,5 відсоткових пункти.

Тобто можна констатувати той факт, що в 2022р. дане підприємство за рахунок зниження посівних площ під зернові культури значно збільшило

посівні площі під олійні культури і почало вирощувати таку культуру як соняшник, яка зайняла в групі технічних культур досить вагому питому вагу – 1а до 51,а%.

Щодо структури посівних площ за 2023р. аналіз свідчить, що питома вага зернових культур зменшилася до 48,1%, в той час як питома вага олійних культур зросла до 58,9%. Дослідження свідчать, що основною олійною культурою в даному році був соняшник, питома вага якого зросла до 30,1%. Тому в 2023р. спеціалізація підприємства стала зерново-соняшниковою (рис. 2.10).

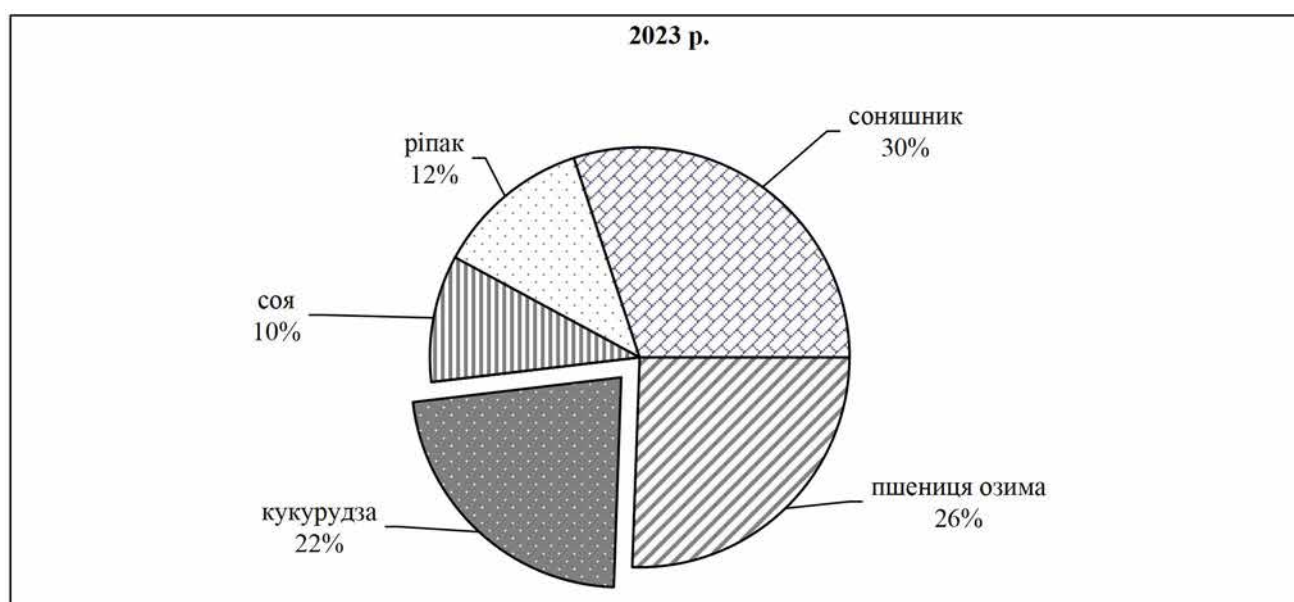

Рис.2.10. Структура посівних площ в ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ», 2023р.

Отже, можна засвідчити той факт, що з кожним роком у даному господарстві зменшується посівна площа під зернові культури, натомість зростає під олійні.

Таблиця 2.9.

Динаміка виробництва основних видів продукції рослинництва

Культури	2021р.	2022р.	2023р.	2023р. у % до2021р.

	Площа, га	Валовий збір, ц	Урожайність, ц/га	Площа, га	Валовий збір, ц	Урожайність, ц/га	Площа, га	Валовий збір, ц	Урожайність, ц/га	Площа, га	Валовий збір, ц	Урожайність, ц/га
Зернові усього	467	27852	59,6	321	21580	67,2	320	22509	70,3	68,5	80,8	117,9
у т.ч. пшениця озима	160	5501	34,4	120	8820	73,5	170	8509	50,1	106,3	154,7	145,6
кукурудза	292	21836	74,8	201	12760	63,5	150	14000	93,3	51,4	64,1	124,8
ячмінь ярий	15	515	34,3									
Олійні культури	100	2847	28,5	310	9995	32,2	345	8282	24,0	345,0	290,9	84,3
у т.ч. боби сої	50	1374	27,5	140	4200	30,0	65	1362	21,0	130,0	99,1	76,3
ріпак	50	1473	29,5	50	1955	39,1	80	1937	24,2	160,0	131,5	82,2
насіння соняшнику	-	-	-	120	3840	32	200	4983	24,9	-	-	-

Аналіз динаміки виробництва основних видів продукції рослинництва свідчить, що незважаючи на збільшення урожайності зернових культур на 17,9 % у 2023р. в порівнянні із 2021р. їх валовий збір за вказаний період зменшився на 19,2%. Здійснений аналіз свідчить, що основним чинником впливу на зменшення площі зернових культур стало досить суттєве зменшення їхньої посівної площі, яка зменшилася за трирічний період на 31,5% (табл.2.9).

Серед зернових культур лідером є озима пшениці валовий збір якої за період 2021-2023рр. збільшився на 54,7%. Збільшення валового збору відбулося за рахунок двох основних чинників – урожайності (на 45,6%) та площі посіву (на 6,3%). Щодо кукурудзи, то тут маємо протилежну ситуацію, її валовий збір зменшився на 35,9%. Його зменшення найбільшим чином зумовлено зменшенням посівної площі на 48,6%, так як урожайність за даний період зросла на 24,8%.

Починаючи із 2022р. ярий ячмінь в господарстві не вирощувався, зазначимо, що до в 2021р. його посівна площа була зовсім незначною – лише 15 га, при урожайності культури 34,3 ц/га.

Щодо олійних культур то тут лідером є соняшник. Так, площі посіву під дану культуру збільшилися у 2023р. до 200га, проти 120 га у 2022р.

В цілому площі під олійні культури за аналізований період зросли в 3,4 рази, а валовий збір як наслідок в 2,9 рази. Серед олійних культур також зросла

площа під ріпак на 30 га і в 2023р. становила 80 га проти 50 у 2021р. За рахунок збільшення площі валовий збір культури збільшився на 31,5%.

Вплив факторів на зміни валового збору сільськогосподарських культур в ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ» свідчить, що найбільший вплив на валовий збір даних культур має збільшення посівних площ, фактор урожайності також має вплив, але як свідчить проведений аналіз не такий суттєвий (табл. 2.10).

Таблиця 2.10.

Вплив факторів на зміни валового збору сільськогосподарських культур

Культура	2023р. до 2021р.			2023р. до 2022р.		
	Індекс валового збору	за рахунок		Індекс валового збору	за рахунок	
		зміни площі	зміни урожайності		зміни площі	зміни урожайності
Зернові усього	0,81	0,69	1,18	1,04	1,00	1,05
у т.ч. пшениця озима	1,55	1,06	1,46	0,96	1,42	0,68
кукурудза	0,64	0,51	1,25	1,10	0,75	1,47
Олійні культури	2,91	3,45	0,84	0,83	1,11	0,74
у т.ч. боби сої	0,99	1,30	0,76	0,32	0,46	0,70
ріпак	1,32	1,60	0,82	0,99	1,60	0,62
насіння соняшнику				1,30	1,67	0,78

Отже, вважаємо, що основними шляхами збільшення виробництва якісної сільськогосподарської продукції є:

- поліпшення родючості ґрунту та контроль за дотриманням земельного законодавства;
- здійснення хімізації та меліорації сільськогосподарських земель;
- державна підтримка селекції та насінництва;

- покращення матеріально-технічної бази на основі державних програм та лізингу.

Основними шляхами досягнення визначеної мети підприємства є створення необхідних умов та можливостей для забезпечення аграрних товаровиробників фінансовими ресурсами в необхідній кількості внаслідок удосконалення податкової, фінансово-кредитної систем та державного регулювання аграрного сектору економіки для надання їм більшої можливості впроваджувати інноваційні технології, що є важливими шляхами виходу із кризового стану.

2.3. Економічна ефективність виробництва та реалізації продукції рослинництва

Для того, щоб оцінити економічну ефективність діяльності аграрних підприємств використовують натуральні та вартісні показники. Самі по собі натуральні показники не вказують на рівень економічної ефективності, бо в повній мірі характеризують ступінь ефекту, одержаного в процесі виробництва продукції, і тому відображають лише одну сторону ефективності.

Для визначення економічної ефективності потрібно знати не лише величину кінцевого результату, а й загальну суму витрат на виробництво та реалізацію продукції, тобто якою ціною був досягнутий цей результат. Для прикладу, один і той же рівень урожайності може бути досягнутий різними витратами, або при однакових витратах може бути досягнута різна урожайність. Тому, для отримання об'єктивної оцінки ефективності діяльності підприємства потрібно врахувати оцінку саме тих витрат, що дали змогу отримати ті чи інші результати.

			%			%			%
Зернові усього	27852	23628	84,8	21580	22261	103,2	22509	27785	123,4
у т.ч. пшениця озима	5501	4995	90,8	8820	6328	71,7	8509	11071	130,1
кукурудза	21836	18633	85,3	12760	15933	124,9	14000	16714	119,4
ячмінь ярий	515								
Олійні культури	2847	3149	110,6	9995	5365	53,7	8282	9829	118,7
у т.ч. боби сої	1374	1676	122,0	4200	0	0	1362	2242	164,6
ріпак	1473	1473	100,0	1955	1955	100,0	1937	1937	100,0
насіння соняшнику				3840	3410	88,8	4983	5650	113,4

Баланс продукції рослинництва ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ» дає чітку картину про запаси на початок року, надходження та використання. Також розглядаються канали реалізації продукції.

Аналіз балансу продукції рослинництва свідчить, що дане підприємство значну частину продукції залишає кожного року і не реалізує, тому як вже зазначалося раніше ми спостерігали рівень товарності більше 100% (табл.2.11).

Таблиця 2.12.

Баланс продукції рослинництва в ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ»

Назва віду продукції	Запаси на початок року	Надходження	Використання	У тому числі				Запаси на кінець року
				продаж переробним підприємствам	реалізовано населенню в рахунок оплати праці та земельні/майнові паї	Витрати на посів	втрати	
2021 р.								
Зернові усього	18375	27852	26513	23628	2515	320	50	19714
у т.ч. пшениця	2453	5501	6095	4995	780	320	0	1859
кукурудза	15922	21836	19903	18633	1220	0	50	17855
ячмінь	0	515	515	0	515	0	0	0
боби сої	827	1373	2200	1676	0	524	0	0
насіння ріпаку	0	1473	1473	1473	0	0	0	0
2022 р.								
Зернові усього	19714	21580	25101	22261	2520	320	0	16193
у т.ч. пшениця	1859	8820	7343	6328	695	320	0	3336
кукурудза	17855	12760	17158	15933	1225	0	0	13457
боби сої	0	4200	0	0	0	0	0	4200
насіння ріпаку	0	1955	1955	1955	0	0	0	0
насіння соняшнику	0	3840	3410	3410	0	0		430
2023 р.								
Зернові усього	16193	22509	28905	27785	1120			9797
у т.ч. пшениця	3336	8509	11801	11071	730			44
кукурудза	13457	14000	17104	16714	390			10353
боби сої	4200	1362	2242	2242	0			3320
насіння ріпаку	0	1937	1937	1937	0			0
насіння соняшнику	430	5220	5650	5650	0			0

Аналіз каналів реалізації продукції свідчить, що основним каналом куди підприємство реалізує свою продукцію є продаж переробним підприємствам. Незначну частину вирощеного урожаю підприємство реалізовує населенню в рахунок оплати праці та за земельні паї і частину залишає на посів для здешевлення собівартості продукції. Втрати, якщо і є по деяких культурах, то вони незначні.

Частка продажу продукції переробним підприємствам є значною. Так, дане підприємство такі види продукції як насіння ріпаку та сої повністю реалізує переробним підприємствам (рис. 2.11).

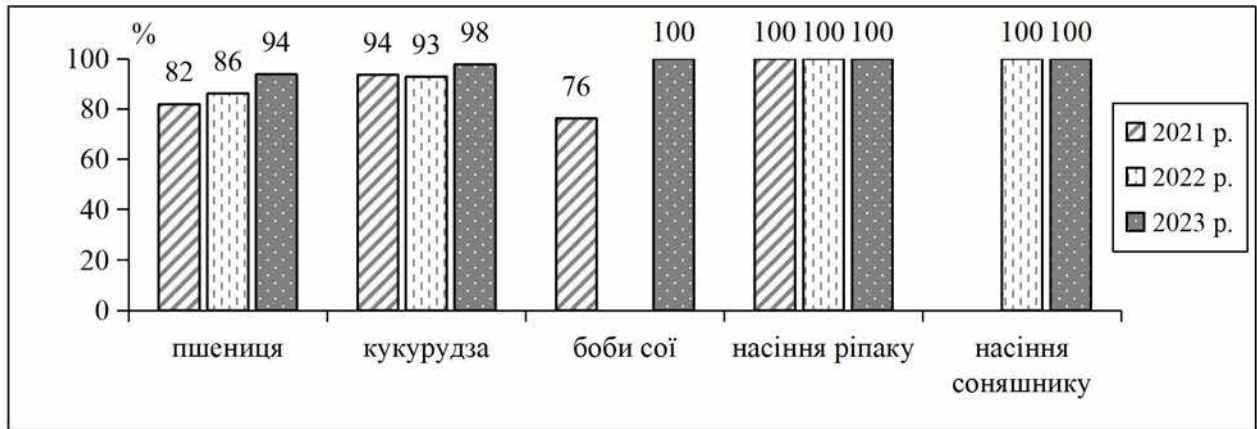

Рис. 2.11. Частка продажу переробним підприємствам, %

Частка реалізованої пшениці переробним підприємствам коливається від 82% до 94%, кукурудзи від 93% до 98%, сої від 76% до 100%. Отже, можемо зробити висновок, що основним каналом продажу своєї продукції для даного господарства є переробні підприємства.

В ринкових умовах господарювання поряд з ціною реалізації знаходиться собівартість, цей комплексний показник економічної ефективності відображає виробничо-господарську діяльність підприємства і є відправним пунктом визначення прибутку підприємства, тому чіткий механізм її формування потребує детального вивчення.

Виробництво кожного виду продукції потребує здійснення витрат: трудових, матеріальних, енергетичних ресурсів, а також застосуванням основних засобів (будівель, устаткування, споруд тощо).

Виробнича собівартість готової продукції включає: прямі матеріальні витрати; прямі витрати на оплату праці; інші прямі витрати; розподілені загальновиробничі витрати.

Таблиця 2.13

Структура виробничої собівартості і розмір статей витрат на 1 га зернових культур у 2023 р.

Статті та елементи витрат	озима пшениця			кукурудза		
	усього, тис. грн	на 1 га, грн	%	усього, тис. грн	на 1 га, грн	%
Прямі матеріальні витрати - усього	3531	20773	58,6	3211	21403	58,3
у т.ч. вартість насіння	202	1187	3,4	147	982	2,7
вартість мінеральних добрив	1744	10259	29,0	1605	10697	29,2
вартість пального і мастильних матеріалів	935	5501	15,5	860	5736	15,6
вартість решти прямих матеріальних витрат	650	3826	10,8	598	3989	10,9
Прямі витрати на оплату праці	372	2191	6,2	343	2284	6,2
Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати усього	2119	12466	35,2	1950	12997	35,4
у т.ч. відрахування на соціальні заходи	82	482	1,4	75	503	1,4
амортизація	1008	5929	16,7	927	6182	16,9
оплата послуг сторонніх організацій	268	1576	4,4	247	1643	4,5
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	761	4478	12,6	700	4669	12,7
Усього витрат	6023	35429	100,0	5503	36685	100,0

Розглянемо структуру виробничої собівартості і розмір статей витрат на 1 га зернових культур у 2023 р. Так, аналіз свідчить, що в структурі собівартості озимої пшениці найбільшу питому вагу займають прямі матеріальні витрати – 58,6%. Серед прямих матеріальних витрат найбільшу питому вагу займають вартість мінеральних добрив та вартість пального і мастильних матеріалів 29,0% і 15,5% відповідно. Також в структурі собівартості озимої пшениці досить вагому питому статтю займають інші прямі витрати та загальновиробничі витрати – 35,2% (табл. 2.13).

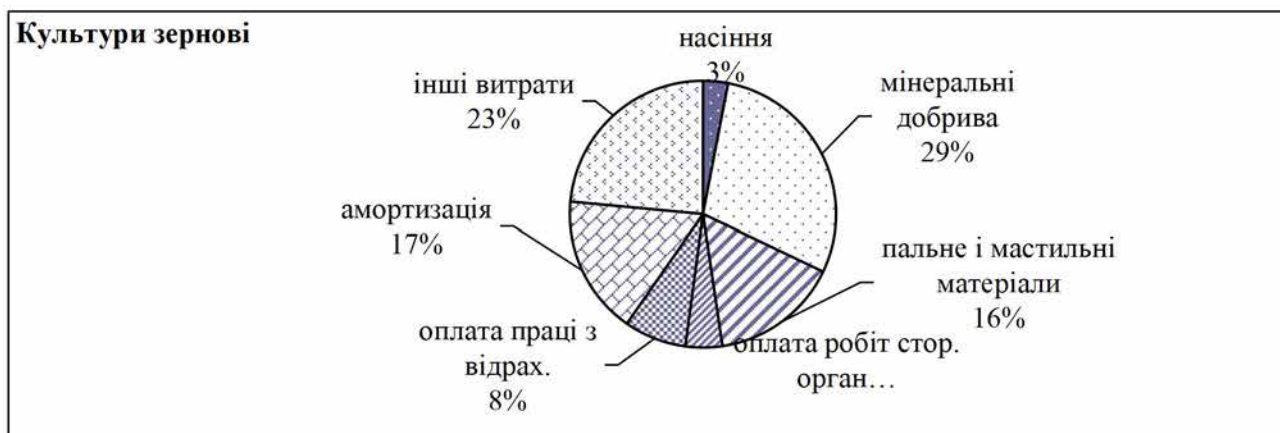

Рис.2.12. Структура виробничої собівартості зернових культур, 2023р.

Щодо собівартості кукурудзи то ситуація є практично однаковою. Так, прямі матеріальні витрати в даній структурі також займають найбільшу питому вагу – 58,3%. Серед прямих матеріальних витрат також найбільшу питому вагу займають вартість мінеральних добрив та вартість пального і мастильних матеріалів 29,2% і 15,6% відповідно. Також в структурі собівартості озимої пшениці досить вагому питому статтю займають інші прямі витрати та загальновиробничі витрати – 35,4% (рис.2.12).

Таблиця 2.14

**Структура виробничої собівартості і розмір статей витрат на 1 га
олійних культур у 2023р.**

	боби сої			насіння ріпаку			насіння соняшнику		
	усього, тис. грн	на 1 га, грн	%	усього, тис. грн	на 1 га, грн	%	усього, тис. грн	на 1 га, грн	%
Прямі матеріальні витрати - усього	1518,4	23360	60,4	1870,5	23381	61,0	4226,1	21131	58,6
у т.ч. вартість насіння	186,6	2871	7,4	272,3	3404	8,9	230,7	1154	3,2
вартість мінеральних добрив	697,6	10732	27,7	837,1	10464	27,3	2092,8	10464	29,0
вартість пального і мастильних матеріалів	374,1	5755	14,9	448,9	5611	14,6	1122,2	5611	15,6
вартість решти прямих матеріальних витрат	260,1	4002	10,3	312,2	3903	10,2	780,4	3902	10,8
Прямі витрати на оплату праці	148,9	2291	5,9	178,7	2234	5,8	446,8	2234	6,2
Інші прямі витрати та загально виробничі витрати усього	847,7	13042	33,7	1017,1	12714	33,2	2543,1	12716	35,2
у т.ч. відрухування на соціальні заходи	32,8	505	1,3	39,3	491	1,3	98,3	492	1,4
амортизація	403,2	6203	16,0	483,8	6048	15,8	1209,6	6048	16,8
оплата послуг сторонніх організацій	107,2	1649	4,3	128,6	1608	4,2	321,6	1608	4,5
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	304,5	4685	12,1	365,4	4568	11,9	913,6	4568	12,7
Усього витрат	2515,0	38692	100,0	3066	38329	100,0	7216	36080	100,0

Аналіз структури виробничої собівартості і розмір статей витрат на 1 га олійних культур у 2023р. свідчить, що вона є практично аналогічною до зернових культур. Так, в структурі собівартості сої, ріпаку та соняшнику також найбільшу питому вагу займають прямі матеріальні витрати 60,4%, 61% та

58,6% відповідно. Серед прямих матеріальних витрат такі статті витрат як вартість мінеральних добрив та вартість пального і мастильних матеріалів займають найбільшу частку (табл. 2.14).

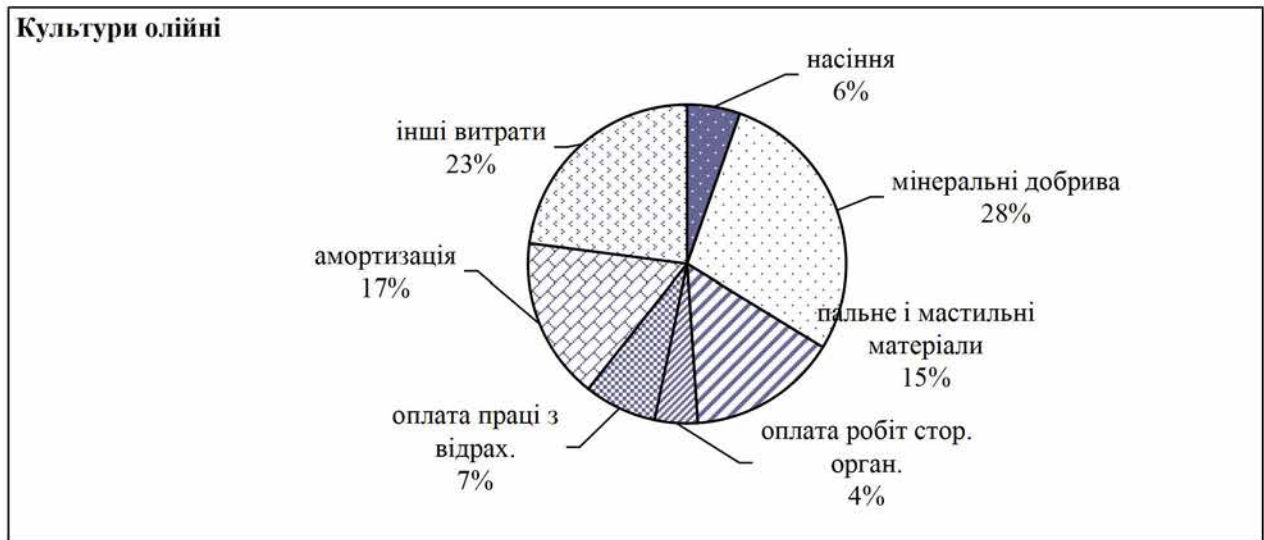

Рис.2.13. Структура виробничої собівартості олійних культур, 2023 р., %

Також в структурі собівартості олійних культур досить вагому питому статтю займають інші прямі витрати та загальновиробничі витрати (рис.2.13).

На собівартість продукції має вплив безліч факторів, врахування яких позитивно впливає на її зниження. Основними факторами, які мають безпосередній вплив на її рівень є урожайність сільськогосподарських культур та виробничі витрати на 1га посіву культур.

Здійснений факторний аналіз собівартості основних видів продукції рослинництва свідчить, що за рахунок збільшення виробничих витрат на 1га озимої пшениці її собівартість 1ц збільшилась на 250,77 грн, а рахунок збільшення урожайності даної культури її собівартість зменшилась на 322,65 грн (табл.2.15).

Аналогічною є ситуація по кукурудзі. Так, за рахунок збільшення виробничих витрат на 1га кукурудзи її собівартість 1ц збільшилась на 132,80

грн, а рахунок збільшення урожайності даної культури її собівартість зменшилася на 97,51 грн.

Таблиця 2.15

Факторний аналіз собівартості продукції рослинництва

Продукція	Виробничі витрати на 1 га, грн		Урожайність		Собівартість 1 ц, грн			Абсолютна зміна (+,-) собівартості 1 ц, грн		
	2021р.	2023р.	2021р.	2023р.	2021р.	Умовна	2023р.	Загальна	у т. ч. за рахунок	
									виробничих витрат на 1 га	урожайності
А	1	2	3	4	5 = 1 / 3	6 = 2 / 3	7 = 2 / 4	8 = 7 - 5	9 = 6 - 5	10 = 7 - 6
пшениця озима	26808	35429	34,4	50,1	779,71	1030,49	707,84	-71,87	250,77	-322,65
кукурудза	26753	36685	74,8	93,3	357,76	490,56	393,05	35,29	132,80	-97,51
соя	30638	38692	27,5	21,0	1114,92	1408,02	1846,55	731,63	293,10	438,53
ріпак	24510	38329	29,5	24,2	831,98	1301,04	1583,01	751,04	469,07	281,97

Щодо сої і ріпаку, то їхня собівартість збільшилася і за рахунок збільшення виробничих витрат на 1га на 293, 10 грн та на 469,07 грн і за рахунок зменшення урожайності на 438.53 грн та на 281,97 грн відповідно.

Таблиця 2.16

Економічна ефективність виробництва зернових культур

Показники	Пшениця озима			Кукурудза на зерно		
	2021р.	2022р.	2023р.	2021р.	2022р.	2023р.
Реалізовано, ц	4 995	6 328	11071,0	18 633	15 933	16714,0
Повна собівартість 1 ц, грн	779,70	466,69	397,14	357,65	372,53	312,61
Ціна 1 ц, грн	628,39	467,74	518,64	562,81	596,79	518,90
Прибуток від реалізації 1 ц, грн	-151,31	1,05	121,50	205,16	224,26	206,29
Прибуток (збиток) з 1 га, грн	-4724	56	7913	13091	17777	22986
Рівень рентабельності, %	-19,4	0,2	30,6	57,4	60,2	66,0

Аналіз економічної ефективності виробництва зернових культур свідчить, що серед них найрентабельнішою є кукурудза, рівень рентабельності якої у 2023р. склав 66,0 % (табл.2.16).

Щодо озимої пшениці, то варто зазначити, що в 2021р. її виробництво було збитковим, рівень збитку становив 19,4%. В 2022р. її виробництво практично вийшло в нуль, рівень рентабельності становив 0,2%, а уже в 2023р. вона стала прибутковою в господарстві, прибуток на 1га становив 7913 грн, а рентабельність – 30,6% .

Кукурудза ж на протязі всіх трьох років була прибутковою для підприємства, рівень її рентабельності в 2021р. був 57,4%, а у 2023р. збільшився до 66%.

Таблиця 2.17

Економічна ефективність виробництва олійних культур

Показники	соя			ріпак			соняшник		
	2021р.	2022р.	2023р.	2021р.	2022р.	2023р.	2021р.	2022р.	2023р.
Реалізовано, ц									
Повна собівартість 1 ц, грн	914,02	-	1121,77	831,98	686,34	1583,07	-	958,74	1277,17
Ціна 1 ц, грн	1446,31	-	1416,40	1590,23	1281,52	1140,18	-	1314,95	1026,55
Прибуток від реалізації 1 ц, грн	532,29	0,00	294,63	758,26	595,18	-442,89	-	356,21	-250,62
Прибуток з 1 га, грн	17842	-	10163	22338	23272	-10723	-	10122	-7080
Рівень рентабельності, %	58,2	-	26,3	91,1	86,7	-28,0	-	37,2	-19,6

Аналіз економічної ефективності виробництва олійних культур свідчить, що їхній рівень рентабельності значно коливається по роках. Щодо сої, то в 2021р. рентабельність її виробництва була досить високою – 58,2%, в 2022р. в даному господарстві вона взагалі не вирощувалась. А в 2023р. вона знову вирощувалась в господарстві, проте рівень її рентабельності становив лише 26,3% (табл.2.17).

Аналіз економічної ефективності ріпаку свідчить, що в 2021-2022рр. його виробництво для підприємства було досить прибутковим, так рівень його

рентабельності за ці роки становив 91,1% та 86,7% відповідно. Проте, в 2023р. через значне перевищення повної собівартості над ціною реалізації виробництво даної культури стало збитковим для підприємства, рівень збитку склав 28%.

Аналіз економічної ефективності виробництва соняшнику свідчить, що в 2021р. його не вирощували в господарстві. А в 2022р. його виробництво принесло прибуток підприємству, рівень його рентабельності склав 37,2%. В 2023р. прослідковується аналогічна ситуація як і з ріпаком, за рахунок суттєвого перевищення собівартості продукції над ціною її реалізації, виробництво насіння соняшнику було збитковим для даного підприємства, відповідно рівень збитку склав 19,6%.

Таблиця 2.18.

Повна собівартість 1 ц основних видів продукції рослинництва, грн

	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 у % до:	
				2021р.	2022р.
Зернові культури	466,30	399,29	346,29	74,3	86,7
у т.ч. пшениця озима	779,70	466,69	397,14	50,9	85,1
кукурудза	357,65	372,53	312,61	87,4	83,9
Олійні культури	875,64	859,48	1302,00	148,7	151,5
у т.ч. боби сої	914,02		1121,77	122,7	
ріпак	831,98	686,34	1583,07	190,3	230,7
насіння соняшнику	-	958,74	1277,17	-	133,2

Для підвищення економічної ефективності виробництва продукції варто звертати увагу на основні витрати, які здійснює підприємство на її виробництво. Так, дослідження свідчать, що на протязі 2021-2023рр. збільшилися витрати на виробництво олійних культур на 48,7% у 2023р. в порівнянні із 2021р. та на 51,5% у порівнянні із 2022р. (табл.2.18).

На відміну від олійних культур витрати на виробництво зернових культур у даному підприємстві за досліджуваний період не збільшилися, а навпаки зменшилися. Так, у 2023р. в порівнянні із 2021р. витрати на виробництво зернових культур зменшилися на 25,7%, в тому числі на виробництво пшениці на 49,1%, на виробництво кукурудзи на 12,6%.

Таблиця 2.19

Ціна реалізації 1 ц, основних видів продукції рослинництва, грн

	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023р. у % до:	
				2021р.	2022р.
Зернові культури	576,67	560,11	518,79	90,0	92,6
у т.ч. пшениця озима	628,39	467,74	518,64	82,5	110,9
кукурудза	562,81	596,79	518,90	92,2	86,9
Олійні культури	1513,63	1302,77	1137,87	75,2	87,3
у т.ч. боби сої	1446,31		1416,40	97,9	
ріпак	1590,23	1281,52	1140,18	71,7	89,0
насіння соняшнику	-	1314,95	1026,55	-	78,1

Аналіз цін реалізації на основні види продукції рослинництва свідчить, що на протязі досліджуваного періоду вони не збільшилися, а навпаки зменшилися. Така ситуація зумовлена в більшій мірі ціновим трендом на експортному ринку та зниженням попиту з боку внутрішніх споживачів. Так, ціна реалізації на озиму пшеницю в 2023р. в порівнянні із 2021р. зменшилася на 17,5%, а в порівнянні із 2022р. зросла на 10,6%. Зазначимо, що в підприємстві це єдина культура, ціна на яку зросла.

Ціна реалізації на всі інші культури, які вирощуються в господарстві має тенденцію до зменшення (табл. 2.19).

Таблиця 2.20

Рентабельність основних видів продукції рослинництва, %

	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023р. +, - до:	
				2021р.	2022р.
Зернові культури	23,7	40,3	49,8	26,1	9,5
у т.ч. пшениця озима	-19,4	0,2	30,6	50,0	30,4
кукурудза	57,4	60,2	66,0	8,6	5,8
Олійні культури	72,9	51,6	-12,6	-85,5	-64,2
у т.ч. боби сої	58,2		26,3	-32,0	
ріпак	91,1	86,7	-28,0	-119,1	-114,7
насіння соняшнику		37,2	-19,6		-56,8

Основними факторами, які впливають на рівень рентабельності виробництва є ціна реалізації та собівартість продукції, які ми розглянули в

попередніх таблицях. Аналіз свідчить, що рівень рентабельності зернових культур 2023р. в 2023р. становив 49,8%, що більше ніж в 2021р. на 26,1 відсотковий пункт, а в порівнянні із 2022р. більше на 9,5 відсоткових пункти (табл. 2.20).

Позитивним є збільшення рівня рентабельності озимої пшениці, рівень збитковості якої у 2021р. становив 19,4%, а в 2023р. – рівень рентабельності 30,6%. Незначно, проте збільшився рівень рентабельності кукурудзи, на 8,6 відсоткових пункти і становив у 2023р. 66,0%. Зазначимо, що це досить непоганий результат.

Варто відмітити, що виробництво олійних культур в 2023р. було збитковим для підприємства за винятком сої, рівень збитку становив олійних культур склав - 12,6%. Найзбитковішими для підприємства були насіння соняшнику та ріпак, рівень збитку яких в 2023р. становив 19,6% та 28% відповідно. Виробництво сої для підприємства було прибутковим, рівень рентабельності становив 26,3% у 2023р., що менше на 32 відсоткових пункти в порівнянні із 2021 роком.

Таблиця 2.21

Прибуток (+), збиток (-) від основних видів продукції рослинництва, тис. грн

	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. +, - до:	
				2021 р.	2022 р.
Продукція рослинництва	4617	5958	3180	-1 437	-2778
<i>у т.ч.</i>					
Зернові усього	2608	3580	4793	2 185	1213
пшениця озима	-756	7	1345	2 101	1338
кукурудза	3823	3573	3448	-375	-125
ячмінь ярий	-459	-	-	-	-
Олійні культури	2009	2378	-1613	-3 622	-3992
соя	892	0	661	-232	-
ріпак	1117	1164	-858	-1 975	-2021
соняшник	0	1215	-1416	-	-2631

Важливим показником економічної ефективності виробництва продукції є прибуток. Від прибутку залежить чи рентабельне виробництво

продукції. Як свідчать проведені дослідження в 2023р. вирощування олійних культур було збитковим для підприємства, найбільший збиток серед олійних культур підприємство отримало від вирощування соняшнику – 1416 тис. грн (табл.2.21).

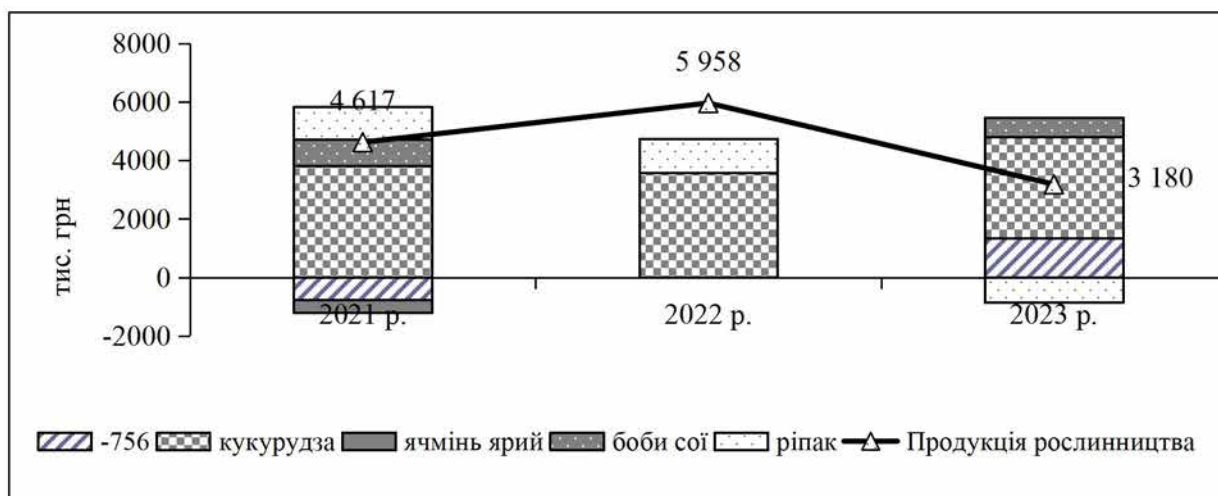

Рис. 2.14. Динаміка прибутку (збитку) від продажу основних видів продукції рослинництва, грн

Графічно динаміку прибутку (збитку) від продажу основних видів продукції рослинництва представлено на рис. 2.14.

Для визначення основних факторів, які мали безпосередній вплив на прибуток підприємства було здійснено факторний аналіз. Так, від реалізації озимої пшениці в 2023р. в порівнянні із 2021р. прибуток підприємства збільшився на 2101 тис. грн. Проведений факторний аналіз свідчить, що за рахунок збільшення обсягу реалізації зернових культур на 11071 ц прибуток збільшився на 919,35 грн, за рахунок зниження ціни реалізації 1ц на 109,75 грн прибуток зменшився на 1215,09 тис. грн, а за рахунок зменшення собівартості 1ц зернових культур на 382,56 грн прибуток збільшився на 4235,36 грн (табл.2.22).

Таблиця 2.22

Факторний аналіз прибутку основних видів продукції рослинництва

Показник	2021р.	2023р.	Відхилення (+,-)	2021р.	2023р.	Відхилення (+,-)
	пшениця озима			кукурудза		
Реалізовано, ц	4 995	11071	6076	18 633	16714	-1919
Прибуток. тис грн	-756	1345	2101	3823	3448	-375
Повна собівартість 1ц, грн	779,70	397,14	-382,56	357,65	312,61	-45,04
Ціна реалізації 1ц, грн	628,39	518,64	-109,75	562,81	518,90	-43,91
Прибуток 1ц, грн	-151,31	121,50	272,81	205,16	206,29	1,13
Зміна маси прибутку тис. грн	2100,92			-374,86		
у т.ч. за рахунок:						
обсягу реалізації	-919,35			-393,70		
собівартості	4235,36			752,77		
ціни реалізації	-1215,09			-733,93		

Аналогічно було проведено факторний аналіз по кукурудзі. Так, від реалізації кукурудзи в 2023р. в порівнянні із 2021р. прибуток підприємства зменшився на 375 тис. грн. Проведений факторний аналіз свідчить, що за рахунок зменшення обсягу реалізації кукурудзи на 1919 ц прибуток зменшився на 393,70 грн, за рахунок зниження ціни реалізації 1ц на 43,91 грн прибуток зменшився на 733,93 тис. грн, а за рахунок зменшення собівартості 1ц кукурудзи на 45,04 грн прибуток збільшився на 752,77 грн.

Таблиця 2.23

Факторний аналіз прибутку основних видів продукції рослинництва

Показник	2021р.	2023р.	Відхилення (+,-)	2021р.	2023р.	Відхилення (+,-)
	соя			ріпак		
Реалізовано, тис. ц	1676	2242	566	1473	1937	464
Прибуток. тис грн	892	661	-232	1117	-858	-1975
Повна собівартість 1ц, грн	914,02	1121,77	207,74	831,98	1583,07	751,09
Ціна реалізації 1ц, грн	1446,31	1416,40	-29,91	1590,23	1140,18	-450,05
Прибуток 1ц, грн	532,29	294,63	-237,66	758,26	-442,89	-1201,15
Зміна маси прибутку тис. грн	-231,55			-1974,79		
у т.ч. за рахунок:						
обсягу реалізації	301,28			351,83		
собівартості	-465,76			-1454,86		
ціни реалізації	-67,06			-871,75		

Факторний аналіз технічних культур представлено в табл. 2.23. Так, в 2023р. в порівнянні із 2021р. прибуток від реалізації сої зменшився на 232 тис. грн. Проведений факторний аналіз свідчить, що за рахунок збільшення обсягу реалізації сої на 566 ц прибуток збільшився на 301,28 грн, за рахунок зниження ціни реалізації 1ц на 29,91 грн прибуток зменшився на 67,06 тис. грн, а за рахунок збільшення собівартості 1ц кукурудзи на 207,74 грн прибуток зменшився на 465,76 грн.

Факторний аналіз прибутку від реалізації ріпаку свідчить, що в 2023р. в порівнянні із 2021р. прибуток від реалізації ріпаку зменшився на 1975 тис. грн. Проведений факторний аналіз свідчить, що за рахунок збільшення обсягу реалізації ріпаку на 464 ц прибуток збільшився на 351,83 грн, за рахунок зниження ціни реалізації 1ц на 450,05 грн прибуток зменшився на 871,75 тис. грн, а за рахунок збільшення собівартості 1ц кукурудзи на 751,09 грн прибуток зменшився на 1454,86 грн. Отже, основним фактором впливу на прибуток від реалізації сої стало суттєве збільшення собівартості продукції.

Таблиця 2.24

**Порівняльна ефективність сільськогосподарських культур у ТОВ
«ДАНИЛЕВИЧ», 2021 р.**

Показники	Вид продукції			
	пшениця озима	кукурудза	боби сої	ріпак
Виробничі витрати на 1 га, грн	26808	26753	30638	24510
Вироблено продукції (у фактичних цінах), грн.:				
на 1 га посіву	21605	42087	39745	46848
на грн виробничих затрат	0,81	1,57	1,30	1,91
Прибуток, грн.:				
1 на га посіву	-28,2	142,9	29,1	45,6
на 1 грн. виробничих затрат	-0,18	0,49	0,58	0,91
Рівень рентабельності, збитковості (-), %	-19,4	57,4	58,2	91,1

Здійснюючи порівняльну економічну ефективність сільськогосподарських культур, які вирощувалися в господарстві у 2021р. дослідження свідчать, що

найприбутковішою культурою в даному році був ріпак, рівень рентабельності якого становив 91,1%. Також кукурудза і соя також були досить прибутковими культурами. Збитковим в даному році було виробництво пшениці – 19,4% (табл.2.24).

Таблиця 2.25

**Порівняльна ефективність сільськогосподарських культур у ТОВ
«ДАНИЛЕВИЧ», 2023 р.**

Показники	Вид продукції				
	пшениця озима	кукурудза	соя	ріпак	соняшник
Виробничі витрати на 1 га, грн	35429	36685	38692	38329	36080
Вироблено продукції (у фактичних цінах), грн.:					
на 1 га посіву	25959	48430	29679	27607	25576
на 1 грн виробничих затрат	0,73	1,32	0,77	0,72	0,71
Прибуток, грн.:					
1 на 1 га посіву	38,0	94,0	17,1	-22,4	-39,2
на 1 грн. виробничих затрат	0,22	0,63	0,26	-0,28	-0,20
Рівень рентабельності, збитковості (-), %	30,6	66,0	26,3	-28,0	-19,6

Порівняльна ефективність сільськогосподарських культур у 2023р. свідчить, що найприбутковішою культурою в даному році було вирощування кукурудзи, рівень рентабельності якої становив 66%. Зазначимо, що у 2023р. ріпак, на відміну від 2021р. де він був самою прибутковою культурою став самою збитковою, рівень збитку якого становив 28% (табл.2.25). Також збитковим для господарства в даному році було виробництво соняшнику.

Отже, для того щоб забезпечити прибуткове виробництво продукції підприємству потрібно враховувати всі фактори, які були розглянуті при здійсненні факторного аналізу.

РОЗДІЛ III

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

3.1. Резерви зниження собівартості продукції рослинництва

В сучасних умовах господарювання зниження собівартості продукції підприємства є передумовою до його конкурентоспроможності. В умовах сьогодення коли підприємства борються за збереження вже існуючих ринків збуту своєї продукції, а також ставлять собі за мету завойовувати нові сектори ринку пошук шляхів зниження собівартості продукції є особливо актуальним процесом.

Вчені зазначають, що знизити собівартість продукції підприємства можливо кількома способами. Одним із найбільш дієвих методів зниження собівартості продукції є метод застосування дешевих або альтернативних матеріалів при її виробництві. Такий метод може вплинути на зниження якості продукції, в такому випадку підприємству необхідно знайти постачальників сировини, які зможуть запропонувати якісні матеріали, але за більш низьку ціну, або зможуть зробити знижку при купівлі великих обсягів сировини [40].

Іншим важливим методом зниження собівартості продукції є пошук більш дешевої робочої сили, що дозволить знизити витрати, які пов'язані з оплатою праці. Це реально досягти, якщо скористатись європейським або американським досвідом.

Існують і інші методи зниження собівартості продукції такі, як впровадження та застосування новітніх технологій виробництва, що зменшують кількість браку або ефективніше використовують матеріали; впровадження у виробництво інноваційних технологій, що зменшують витрати на виробництво продукції і відповідно зменшують її собівартість [37].

Для порівняльної характеристики ефективності виробництва продукції зернових та олійних культур в роботі здійснено порівняльну характеристику ефективності продукції зазначених культур у підприємствах різних організаційно-правових форм.

Зважаючи на те, що ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ» за площею сільськогосподарських угідь і чисельністю працівників відноситься до малих підприємств, тому для порівняння ми взяли середні показники малих фермерських господарств у Житомирській області (табл.3.1).

Таблиця 3.1.

Порівняльна характеристика ефективності виробництва зернових та олійних культур у підприємствах різних організаційно-правових форм, 2021р.

Культура	Урожайність, ц/га	Повна собівартість 1 ц, грн	Ціна 1 ц, грн	Рентабельність, %	Прибуток на 1 га, грн
ТОВ «Данилевич»					
пшениця озима	34,4	780	628	-19,4	-5202
кукурудза	74,8	358	563	57,4	15342
боби сої	27,5	914	1446	58,2	14627
ріпак	29,5	832	1590	91,1	22338
Малі ФГ Житомирської області					
пшениця озима	41,5	432,3	661,5	53,0	9512
кукурудза	66,8	672,7	598,6	-11,0	-4946
боби сої	18,4	815,0	1479,1	81,5	12220
ріпак	24,7	920,1	1608,6	74,8	17004
ТОВ Данилевич до ФГ Житомирської області, +, -					
пшениця озима	-7	347	-33	-72	-14714
кукурудза	-2	-315	-36	68	21028
боби сої	9	99	-33	-23	2407
ріпак	5	-88	-18	16	5334

Так, дані підприємства вирощують такі ж культури як і наше досліджуване господарство, адже всі вони знаходяться в одній природно-кліматичній зоні.

Аналіз урожайності сільськогосподарських культур, які вирощуються як у підприємстві так і у фермерських господарствах свідчить, що вона не дуже відрізняється, тобто практично є однаковою. Проте, значно різниться такий показник економічної ефективності як собівартість продукції (табл.3.2).

Таблиця 3.2.

Порівняльна характеристика ефективності виробництва зернових та олійних культур у підприємствах різних організаційно-правових форм, 2023р.

Культура	Урожайність, ц/га	Повна собівартість 1 ц, грн	Ціна 1 ц, грн	Рентабельність, %	Прибуток на 1 га, грн
ТОВ «Данилевич»					
пшениця озима	50,1	397	519	30,6	6081
кукурудза	93,3	313	519	66,0	19253
боби сої	21,0	1122	1416	26,3	6174
ріпак	24,2	1583	1140	-28,0	-10723
соняшник	24,9	1277	1027	-19,6	-6244
Малі ФГ Житомирської області					
пшениця озима	41,5	435,0	489,8	12,6	2273
кукурудза	76,8	438,6	493,5	12,5	4213
боби сої	18,4	831,6	987,9	18,8	2876
ріпак	24,7	1075,3	1199,5	11,6	3070
соняшник	24,9	1074,1	1214,8	13,1	3502
ТОВ Данилевич до ФГ Житомирської області, +, -					
пшениця озима	8,6	-38	29	18	3808
кукурудза	16,5	-126	25	53	15041
боби сої	2,6	290	429	7	3298
ріпак	-0,5	508	-59	-40	-13793
соняшник	0,0	203	-188	-33	-9747

В своїх дослідженнях ми більше зосередили уваги на двох культурах, які у 2023р. були збитковими для підприємства: ріпак та соняшник. Дослідження свідчать, що за майже однакової урожайності у порівнянні із середньою по ФГ області дане господарство має значно вищу повну собівартість 1 ц продукції та нижчу ціну реалізації. Тому, на нашу думку за умови зменшення собівартості та

підвищення цін до середніх по малих ФГ області можна отримати такі результати представлен в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Проектна рентабельність сільськогосподарських культур за умови зменшення собівартості та підвищення цін до середніх по області

	Урожайність, ц/га	Повна собівартість 1 ц, грн	Ціна 1 ц, грн	Рентабельність, %	Прибуток на 1 га, грн
пшениця озима	50,1	397	519	30,6	6081
кукурудза	93,3	313	519	66,0	19253
боби сої	21,0	1122	1416	26,3	6174
ріпак	24,2	1075	1200	11,6	3009
соняшник	24,9	1074	1215	13,1	3505

Отже, при зниженні собівартості 1ц ріпаку до 1075 грн, та 1ц насіння соняшнику до 1074 грн з 1ц і реалізації продукції за середніми цінами по області рівень рентабельності ріпаку може збільшитися до 11,6%, а насіння соняшнику до 13,1% (табл.3.3).

Таблиця 3.4.

Проектний рівень рентабельності підприємства за умови зменшення собівартості та підвищення цін до середніх по області

культура	Обсяг реалізованої продукції, ц	Фактичні дані			Розрахункові дані		
		Прибуток від реалізації 1 ц, грн	Прибуток усього, тис. грн	Рентабельність, %	Прибуток від реалізації 1 ц, грн	Прибуток усього, тис. грн	Рентабельність, %
пшениця озима	11071	122	1345	30,6	122	1345	30,6
кукурудза	16714	206	3448	66,0	206	3448	66,0
боби сої	2242	295	661	26,3	295	661	26,3
ріпак	1937	-443	-858	-28,0	124	241	11,6
соняшник	5650	-251	-1416	-19,6	141	795	13,1
Усього			3180	14,2		6489	32,0

В цілому врахування вищезазначених пропозицій дасть змогу забезпечити рівень рентабельності підприємства на рівні 32% (табл. 3.4).

Отже, вважаємо, що важливе значення у зниженні собівартості продукції має дотримання досить суворого режиму економії витрат на всіх етапах виробничої діяльності підприємства. Послідовне здійснення в господарстві режиму економії в першу чергу проявляється у зниженні витрат матеріальних ресурсів на одиницю виробленої продукції, зменшенні витрат із обслуговування виробництва та управління, у ліквідації витрат від непродуктивних витрат.

Як відомо, в більшості підприємств матеріальні витрати в структурі собівартості продукції займають значну питому вагу, тому навіть незначна економія сировини, матеріалів, палива та енергії при виробництві кожної одиниці продукції дає вагомий ефект в цілому по підприємству.

3.2. Напрями підвищення урожайності сільськогосподарських культур

Впровадження інтенсивних технологій підвищує ефективність виробництва продукції. Так, при застосуванні елементів інтенсивних технологій зростає окупність витрат. Механізовані технології вирощування та збирання аграрних культур повинні бути пристосовані до умов регіону та господарства, в такому випадку вони забезпечують оптимальне та раціональне використання матеріальних, енергетичних і трудових ресурсів на всіх етапах виробничого процесу.

Тому, в умовах дефіциту матеріальних та фінансових ресурсів актуальним завданням для підприємства є пошук резервів зниження ресурсомісткості. Поліпшення технологій вирощування аграрних культур в

підприємстві повинно здійснюватися в напрямку зменшення кількості технологічних операцій та оброблюваного шару ґрунту [25].

Сучасна прогресивна технологія здійснюється на базі знань біологічних особливостей зростання, розвитку і використання агротехнічних прийомів. В землеробстві в основі ресурсозбереження є пошук шляхів зниження витрат обробки ґрунту як найбільш трудомісткий процес. Бажаний ефект досягається завдяки об'єднанню та зменшенню технологічних операцій із використанням ґрунтооброблюваних машин, зростанням продуктивності вирощуваних сільськогосподарських рослин, підвищенням ефективності використання природних відтворювальних ресурсів, мінімізації обробітку ґрунту.

Аналізованому підприємству пропонуємо впровадження керованої системи трафіку, або як її ще називають система трамвайної лінії. Кероване дорожнє господарство (Controlled Traffic Farming – CTF) - є системою землеробства, яке побудоване на постійних колісних коліях, де зона врожаю та смуги руху постійно розділені. Впровадження такої системи допоможе підвищити рентабельність продукції [32].

CTF збільшує прибуток внаслідок вищої урожайності, кращої якості зерна та зниження витрат. В аграрному виробництві така технологія полягає в створенні технологічної колії, в якій здійснюється прохід сільськогосподарських машин, при цьому більша поверхня поля не задіяна, що дозволяє знизити навантаження на ґрунт і боротися з її ущільненням.

Спецтехніка при традиційному способі господарювання за перший сезон роботи перетинає 75% поверхні поля, в той же час коли система контрольованого проїзду дає можливість знизити даний показник до 15%. Зменшення навантаження дозволяє вдосконалити структуру ґрунту та інфільтрацію води в ньому, покращити схожість насіння, створити умови для безперешкодного газообміну, що забезпечує покращення родючості ґрунту і урожайності культур на 10-12%.

Перевагами такої технології є більш ефективне використання добрив. До того ж, може згодитися менше добрив, для того щоб виростити однакову урожайність для такої ж кількості опадів вегетаційного періоду. Проте, при можливому перетворенні підприємства на СТФ потрібно враховувати також і недоліки, які вона може спровокувати, а саме залежність аграрних процесів від складної електроніки та можливі збої в системі [48].

Бувають випадки, коли для повноцінного використання СТФ не хватає мережі GPS, бо досить часто вона може бути не в повній мірі надійною і забезпечувати точність позиціонування техніки лише до одного метру.

Для усунення такої проблеми в країнах Європи використовується наземна інфраструктура, що доповнює GPS-систему та дає можливість корегувати до 1 см. Робота на такому обладнанні потребує жорсткої дисципліни та особливої відповідальності. До проблем також можна віднести те, що при виборі комбайна, ширина його жнивarki може не завжди співпадати з розміром сїялки. Сам перехід до СТФ відбувається поступово, спочатку використовується система Isobus для взаємодії трактора і навісного механізму. Потім відбувається використання сучасних агрегатів та здійснюється єдиний контроль усіх процесів за допомогою системи Farm Management.

Отже, СТФ памагається обмежити ущільнення ґрунту мінімально можливою площею постійних смуг руху. Проте, зважаючи на те, що вітчизняні машини ніколи не були призначені для цього, тому варто все добре спланувати, щоб зробити все правильно.

Перетворення підприємства на СТФ в першу чергу означає прийняття «менталітету» СТФ – тобто віри в те, що поділ коліс та культур є основним методом зменшення витрат та зростання прибутку. Тому, це просто питання розумного планування та своєчасно здійснених інвестицій, які забезпечують близько 15% прибутку на капітал, зростання врожайності та значне зниження витрат.

Отже, запропоновані резерви зростання виробництва аграрних культур впливатимуть на витрати виробництва у напрямку їх зниження в розрахунку на один гектар та на один центнер, але варто пам'ятати, що найбільша ефективність від реалізації продукції досягається за умови їхнього комплексного застосування з метою детального охоплення основних напрямів зниження собівартості продукції. Вважаємо, що завдяки розглянутим заходам аналізоване господарство зможе підвищити ефективність своєї роботи, вдосконалити фінансовий стан, що дасть можливість збільшити прибуток підприємства, збільшити продуктивність праці, і як наслідок, показник рентабельності виробництва [18].

3.3. Ефективне виробництво продукції рослинництва як фактор забезпечення продовольчої безпеки

За даними ООН у 2021 р. кількість людей, які постраждали від голоду в усьому світі, зросла до 828 млн, збільшившись приблизно на 46 млн, порівняно з 2020 роком і на 150 млн з початку спалаху пандемії COVID-19. Відповідно, вже в 2022 р. рівень продовольчої безпеки у світі досягнув безпрецедентного рівня і за масштабами, і за серйозністю [53].

Станом на початок 2024 р. за оцінками Продовольчої та сільськогосподарської організації (FAO) у всьому світі страждали від голоду більше 820 мільйонів людей, а одним із факторів, які сприяли цій жахливій ситуації є зміна клімату [52]. Проблеми продовольчої безпеки торкаються всіх континентів, найбільше страждає від недоїдання населення в африканських і азійських країнах. За прогнозами проблема забезпечення продовольчої безпеки у світі продовжить загострюватися в найближчі десятиліття. Ймовірно зростуть ціни на продукти харчування

через зміну клімату і зростання населення світу, а також, відповідно зросте й попит на продукти харчування.

Загалом, проблема продовольчої безпеки у сучасному світі виходить на перший план і не вирішивши її, видається складним вирішення інших гострих економічних і соціальних проблем. Особливо значним є вплив кліматичних змін на продовольчу безпеку, очікується, що внаслідок кліматичних змін знижуватиметься продуктивність основних сільськогосподарських культур [27].

Ефективність сільськогосподарського підприємства залежить від великої кількості факторів, які умовно можна поділити на внутрішні (земля та її якість, трудові ресурси, засоби виробництва, матеріалозабезпеченість, спланованість та налагодженість системи економічної безпеки господарства) та зовнішні, такі як селекційногенетичний та агробіокліматичний потенціал регіону, законодавча база, державна підтримка фермерських господарств, кредитна система, умови реалізації продукції та матеріально-технічне забезпечення, діяльність інших господарств-конкурентів.

Ступінь розвиненості національної економіки України значною мірою визначається здатністю максимального використання внутрішнього потенціалу природних ресурсів та галузей агропромислового виробництва. На сучасному етапі головними завданнями, що стоять перед галузями АПК є забезпечення зростання сільськогосподарського виробництва, стале забезпечення країни продуктами харчування для населення та сільськогосподарською сировиною для переробних підприємств, об'єднання зусиль всіх галузей АПК для одержання високих кінцевих результатів господарювання в ринкових умовах [11,42].

Традиційно головними галузями в сільському господарстві є рослинництво, тваринництво і проміжна галузь – кормовиробництво. На рослинництво і кормовиробництво припадає близько 90 % орних земель в

Україні, з них до 30 % відведено під кормові культури. У рослинництві 40-50 % становить побічна продукція – солома хлібів, стебла кукурудзи й сорго, жом, патока та інші, які через проміжну галузь – кормовиробництво використовуються в тваринництві. Тому гармонійне поєднання рослинництва, тваринництва, кормовиробництва – необхідна умова успішного функціонування всього аграрного комплексу країни [42,6].

Екологізація господарської діяльності – ключове питання, тому, що значна частина сільськогосподарських угідь тією чи іншою мірою піддається процесам деградації, що пов'язано як із надмірною інтенсифікацією землеробства, так із екстенсивним способом господарювання. На сьогоднішній день в державі спостерігається накопичення значної кількості соціальних та екологічних проблем, без вирішення яких навряд чи можливе нормальне існування людського суспільства в майбутньому.

Зростання світової економіки на сучасному етапі забезпечується як впровадженням у виробництво досягнень науково-технічного прогресу, так і збільшенням використання ресурсів та техногенного навантаження на довкілля. Традиційна виробнича система, орієнтована на поточні економічні інтереси виробників, по мірі свого зростання ставить під загрозу перспективи подальшого розвитку. Підтвердженням цьому можуть вважатися регулярно повторювані кризові явища, джерелом яких є екологічні порушення, обмеженість можливостей природи задовольняти потреби людини.

Негативне та безвідповідальне ставлення до навколишнього природного середовища демонструє значна частина вітчизняних виробників, які завдають руйнівного впливу на природу, соціум та людину, забезпечуючи лише зростання власних доходів.

У зв'язку з цим вимагають першочергового вирішення проблеми безпеки аграрного виробництва щодо зменшення негативного впливу на природне середовище. Це спричиняє необхідність екологізації сільськогосподарського

виробництва, його перехід на органічні методи виробництва з урахуванням інноваційних технологій. Таким чином, питання глобальної екологоекономічної безпеки, зниження навантаження на кліматичну систему, переходу на інноваційні енергозберігаючі технології для забезпечення продовольчої безпеки набули виняткової актуальності на сучасному етапі розвитку людства [3].

Виробництво продукції рослинництва є основним напрямком діяльності на всіх етапах розвитку сільського господарства. У зв'язку з цим основним загальнодержавним завданням є обґрунтування заходів щодо підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва та подальшої її стабілізації. Вирішення та реалізація проблеми – це формування реального добробуту населення країни, підвищення її продовольчої безпеки.

Виробництво рослинницької продукції є постійною задачею всіх господарюючих суб'єктів аграрного сектору, що спрямоване на формування ринку продовольства. Ефективність розвитку галузі рослинництва формується під впливом багатьох чинників, зокрема ґрунтово-кліматичних, технологічних, біологічних та інших, що ускладнює пошук додаткових можливостей для її підвищення.

Встановлено, що проблема ефективності сільськогосподарського виробництва, зокрема галузей рослинництва за сучасних умов розвитку господарювання виходить на перше місце серед інших важливих проблем. Її вирішення та реалізація – це формування реального добробуту населення країни, економічної та продовольчої безпеки й незалежності держави. У той же час висока ефективність виробництва досягається не тільки сукупністю факторів виробництва й обсягом інвестицій, а значною мірою спрямованістю і швидкістю впровадження інноваційної стратегії як логічної ланки економічного розвитку на шляху до утвердження ефективного, конкурентоспроможного виробництва [36].

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснивши аналіз економічної ефективності виробництва і реалізації продукції рослинництва в роботі здійснені наступні висновки та надані конкретні пропозиції:

1. Аналізуючи динаміку та економічну ефективність використання сільськогосподарських угідь в ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ» дослідженнями встановлено, що площа сільськогосподарських угідь в 2023р. в порівнянні із 2021р. зросла на 17,3%, а в порівнянні із 2022р. на 5,4%. Зазначимо, що дане підприємство займається виключно вирощуванням сільськогосподарських культур, так як площа сільськогосподарських угідь повністю збігається із площею ріллі.

2. Аналіз трудових ресурсів господарства свідчить, що в 2023р. в порівнянні із 2021р. кількість працівників практично на протязі даного періоду залишається незмінною, вона збільшилася лише на одну людину, що у відсотковому відношенні становить 6,3%. Найбільше працівників було у 2022р. – 18 чол.

3. Незважаючи на підвищення ступеня оновлення основних засобів ефективність їх використання є низькою і продовжує знижуватися. Так, капіталовіддача в підприємстві в 2023р. в порівнянні із 2021р. знизилася на 70,2%, а в порівнянні із 2022р. на 49,3%. Натомість капіталомісткість зросла за цій же період в 3,3 рази та на 97,4% відповідно. Отже, суттєве зниження ефективності використання основних засобів призвело до значного зменшення рівня рентабельності виробництва та норми прибутку, які зменшилися за трирічний період на 122,46 пунктів та на 29,3 пункти відповідно.

4. Аналізуючи структуру грошових надходжень від реалізації продукції в ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ» дослідженнями встановлено, що в 2023р. основні грошові надходження дане підприємство отримує від реалізації

продукції зернових культур – 56,3%. Олійні культури займають у структурі грошових надходжень -44%.

5. Аналіз результатів господарської діяльності ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ» свідчить, що ефективність діяльності даного підприємства в 2023р. в порівнянні із 2021р. суттєво знизилася. Так, рівень рентабельності підприємства у 2023р. становила 14,4% проти 33,5% у 2021р. На зниження рівня рентабельності виробництва негативно вплинуло досить суттєве зниження прибутку від сільськогосподарської діяльності на 30,2% у 2023р. в порівнянні із 2021р. та на 50% в порівнянні із 2022р.

6. Детальний аналіз структури посівних площ свідчить, що в 2021р. зернові культури в загальній структурі посівних площ займали 82,4%, а олійні – 17,6%. Серед зернових культур найбільшу питому вагу займали кукурудза – 51,5% та озима пшениця – 28,2%. Серед технічних культур соя та ріпак займали рівнозначний відсоток у структурі олійних культур – по 8,8%.

7. Серед зернових культур лідером по обсягу виробництва є озима пшениці валовий збір якої за період 2021-2023рр. збільшився на 54,7%. Щодо кукурудзи, то тут маємо протилежну ситуацію, її валовий збір зменшився на 35,9%. Його зменшення найбільшим чином зумовлено зменшенням посівної площі на 48,6%, так як урожайність за даний період зросла на 24,8%. Щодо олійних культур то тут лідером є соняшник. Так, площі посіву під дану культуру збільшилися у 2023р. до 200га, проти 120 га у 2022р.

7. Дане підприємство займається лише виробництвом продукції рослинництва, тому воно намагається практично весь обсяг вирощеної продукції реалізувати. Так, рівень товарності практично всіх сільськогосподарських культур є дуже високим, тим паче, що в 2023р. по багатьох культурах має вище ніж 100%. Це пояснюється тим, що в 2022р. в зв'язку із військовими діями були великі труднощі із логістикою, тому

підприємство не змогло реалізувати її в повному обсязі і у зв'язку із цим, реалізувало їх у 2023 році.

8. Здійснений факторний аналіз собівартості основних видів продукції рослинництва свідчить, що за рахунок збільшення виробничих витрат на 1 га озимої пшениці її собівартість 1ц збільшилась на 250,77 грн, а рахунок збільшення урожайності даної культури її собівартість зменшилась на 322,65 грн. Аналогічною є ситуація по кукурудзі. Так, за рахунок збільшення виробничих витрат на 1 га кукурудзи її собівартість 1ц збільшилась на 132,80 грн, а рахунок збільшення урожайності даної культури її собівартість зменшилась на 97,51 грн. Щодо сої і ріпаку, то їхня собівартість збільшилась і за рахунок збільшення виробничих витрат на 1 га на 293, 10 грн та на 469,07 грн і за рахунок зменшення урожайності на 438,53 грн та на 281,97 грн відповідно.

9. Аналіз економічної ефективності зернових культур свідчить, що серед них найрентабельнішою є кукурудза, рівень рентабельності якої у 2023р. склав 66,0 %. Щодо озимої пшениці, то варто зазначити, що в 2021р. її виробництво було збитковим, рівень збитку становив 19,4%. В 2022р. її виробництво практично вийшло в нуль, рівень рентабельності становив 0,2%, а уже в 2023р. вона стала прибутковою в господарстві, прибуток на 1 га становив 7913 грн, а рентабельність – 30,6% .

10. Аналіз економічної ефективності олійних культур свідчить, що їхній рівень рентабельності значно коливається по роках. Щодо сої, то в 2021р. рентабельність її виробництва була досить високою – 58,2%, в 2022р. в даному господарстві вона взагалі не вирощувалась. А в 2023р. вона знову вирощувалась в господарстві, проте рівень її рентабельності становив лише 26,3%. Аналіз економічної ефективності ріпаку свідчить, що в 2021-2022рр. його виробництво для підприємства було досить прибутковим, так рівень його рентабельності за ці роки становив 91,1% та 86,7% відповідно. Проте, в 2023р. через значне

перевищення повної собівартості над ціною реалізації виробництво даної культури стало збитковим для підприємства, рівень збитку склав 28%.

11. Здійснюючи порівняльну економічну ефективність сільськогосподарських культур, які вирощувалися в господарстві у 2021р. дослідження свідчать, що найприбутковішою культурою в даному році був ріпак, рівень рентабельності якого становив 91,1%. Також кукурудза і соя також були досить прибутковими культурами. Збитковим в даному році було виробництво пшениці – 19,4%.

12. Порівняльна ефективність сільськогосподарських культур у 2023р. свідчить, що найприбутковішою культурою в даному році було вирощування кукурудзи, рівень рентабельності якої становив 66%. Зазначимо, що у 2023р. ріпак, на відміну від 2021р. де він був самою прибутковою культурою став самою збитковою, рівень збитку якого становив 28%. Також збитковим для господарства в даному році було виробництво соняшнику.

13. Зважаючи на те, що ТОВ «ДАНИЛЕВИЧ» за площею сільськогосподарських угідь і чисельністю працівників відноситься до малих підприємств, тому для порівняння ми взяли середні показники малих фермерських господарств у Житомирській області. Так, дані підприємства вирощують також такі культури як і досліджуване господарство, адже знаходяться в одній природно-кліматичній зоні. Аналіз урожайності сільськогосподарських культур, які вирощуються як у підприємстві так і у фермерських господарствах свідчить, що вона не дуже відрізняється, тобто практично є однаковою. Проте, значно різниться такий показник економічної ефективності як собівартість продукції.

14. В своїх дослідженнях ми більше зосередили уваги на двох культурах, які у 2023р. були збитковими для підприємства: ріпак та соняшник. Дослідження свідчать, що за майже однакової урожайності у порівнянні із середньою по ФГ області значно дане господарство має значно вищу повну

собівартість 1 ц культур та нижчу ціну реалізації. За умови зменшення собівартості та підвищення цін до середніх по малих ФГ області отримаємо такі результати: при зниженні собівартості 1ц ріпаку до 1075 грн, та 1ц насіння соняшнику до 1074 грн з 1ц і реалізації продукції за середніми цінами по області рівень рентабельності ріпаку може збільшитися до 11,6%, а насіння соняшнику до 13,1%.

15. Впровадження інтенсивних технологій підвищує ефективність виробництва продукції. Так, при застосуванні елементів інтенсивних технологій зростає окупність витрат. Механізовані технології вирощування та збирання аграрних культур повинні бути пристосовані до умов регіону та господарства, в такому випадку вони забезпечують оптимальне та раціональне використання матеріальних, енергетичних і трудових ресурсів на всіх етапах виробничого процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агропромисловий комплекс України, огляд ніші та реалії сьогодення. (2024). URL: <https://blog.youcontrol.market/aghropromislovii-kompleks-ukrayini-oghliad-nishi-ta-rieliyi-soghodiennia/>
2. Алексеєва, Ф. В., Васильєва В. Г. Удосконалення обліку витрат на виробництво та формування собівартості продукції. Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород, 2019. Вип. 23, Ч. 1. С. 5–9
3. Амонс С.Е., Красняк О.П. (2024). Екологізація аграрного виробництва як основа формування системи продовольчої безпеки України. *Економіка та суспільство*. Випуск 47. <http://repository.vsau.org/getfile.php/32611.pdf>
4. Андрійчук В.Г., Варшавський О.В. Точне землеробство у підвищенні ефективності діяльності аграрних підприємств. *Формування ринкових відносин в Україні*, 2018. №12 (211). С.35-44
5. Андрійчук В.Г., Ходзіцька К.Р. Теоретичні і методичні засади визначення ефективності зберігання сільськогосподарської продукції. *Економіка АПК*, 2019. №11. С. 17-26.
6. Андрійчук, В. Г., 2013. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства. *Економіка АПК*, №1. С. 3–15.
7. Гнатишин, Л. Б., Виробничий потенціал фермерських господарств. Львів: *Слолом*, 2018. 234с.

8. Гринчук Ю.С., Ткаченко К.В., Драган О.О. Організаційно-економічні фактори підвищення стійкості виробництва зерна в Україні. *Інноваційна економіка*, 2018. №3-4. С. 5-11.

9. Демченко, К. В. (2023). Поняття «ефективності» у контексті екологічної модернізації виробництва суб'єктами підприємництва. *Підприємництво і торгівля*, (39), 73-78. <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2023-39-08>

10. Долгіх, Я. В., 2020. Оцінка та аналіз ефективності виробництва продукції рослинництва в Україні методом DEA. *Економіка АПК*, 10. С. 22–28.

11. Економіка України зросла порівняно з минулим роком. (2024). URL: <https://ua.korrespondent.net/articles/4717827-ekonomika-ukrainy-zroslo-porivniano-z-mynulym-rokom>

12. Ємельянов О. Ю. Економічна ефективність господарської діяльності як чинник конкурентоспроможності підприємств. *Ефективна економіка*, 2021. № 10. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9448>. DOI: [10.32702/2307-2105-2021.10.9](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.10.9)

13. Жнива-2023: В Україні намолочено 79,2 млн т нового врожаю. Міністерство аграрної політики та продовольства України. 2023. 29 груд. URL: <https://minagro.gov.ua/news/zhniva-2023-v-ukrayini-namolocheno792-mln-tonn-novogo-vrozhayu>

14. Жуйков, О., Лаврись, В., & Жуйков, Т. (2024). Економічна та біоенергетична ефективність отримання лікарської фітосировини соняшника декоративного за органічної технології вирощування. *Таврійський науковий вісник, Серія: Економіка*, (19), 55-61. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.19.6>

15. Засукати рукава і діждатися кращих цін. Плюси і мінуси зберігання зерна в рукавах. URL: <https://latifundist.com/spetsproekt/983-zasukatirukava-i-dizhdatisya-krashchih-tsin-plyusi-i-minusi-zberigannya-zerna-v-rukavah>

16. Івченко, Т., Рудь, В., & Лялюк, О. (2023). Економічна ефективність конвеєрного виробництва спаржі зеленої. *Управління змінами та інновації*, (5), 9-16. <https://doi.org/10.32782/CMI/20232-5-2>
17. Ільчук М.М., Коновал І.А., Барановська О.Д., Євтушенко В.Д. Ринок зерна в Україні та його стабілізація. *Економіка АПК*, 2019. № 4. С. 29–38. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201904029>
18. Інноваційні технології в рослинництві: методичні вказівки до практичних занять і самостійного вивчення дисципліни для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти денної та заоч. форм навч. спец. 201 Агронімія; Держ. біотехнол. у-нт; уклад.: А.О. Рожков, Л.М. Поташова. Харків: 2023. 42 с.
19. Кватернюк, А. (2021). Економічна ефективність продукції рослинництва в контексті інноваційного розвитку України. *Економіка та суспільство*, (32). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-83>
20. Кнорринг В. І. Мистецтво управління. Київ: КНЕУ, 2020. 264 с.
21. Козаченко Г. В. Механізм управління у системі економічної безпеки підприємства: призначення, зміст та структура. Вісник Хмельницького національного університету. *Економічні науки*, 2014. № 3(3). С. 25-28.
22. Копилов Д. Д. Стан та проблеми галузі рослинництва України в умовах війни. Суспільна політика, врядування й комунікації в Україні : збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих учених / наук. ред. Н. А. Малиш, Г. Л. Рябцев. Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ : *НаУКМА*, 2023. С. 31-36.
23. Кузьменко О.А. Методичні підходи до визначення економічної ефективності виробництва в сільському господарстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2021. Вип. 38. С. 63-67
24. Кухта К. О. Формування ефективного виробництва і реалізації зерна в сільськогосподарських підприємствах. Кваліфікаційна робота на правах

рукопису. Дисертаційна робота на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Полтавська державна аграрна академія, Полтава, 2016.

25. Мазур К.В., Гонтарук Я.В. Тенденції і умови ефективного функціонування сировинної бази підприємства АПК. *The scientific heritage*, 2020. № 49. С. 29–38.

26. Мірошник, Р., & Баглай, І. (2022). Проблеми ринку зернових культур в Україні та шляхи їх вирішення. *Економіка та суспільство*, (39). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-24>

27. Мірзоєва, Т. (2024). Ефективність виробництва нішевих зернових культур у контексті забезпечення продовольчої безпеки і створення доданої вартості. *Економіка та суспільство*, (67). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-158>

28. Мочерний С. Основи підприємницької діяльності : підручник. Київ: *Акад.*, 2005. 280 с.

29. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua

30. Офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: www.minagro.gov.ua

31. Павлова Г. Є., Приходьмо І. П., Своднін І. М. Ефективність виробництва продукції рослинництва як фактор забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2017. Вип. 15, ч. 2. С. 60-63.

32. Петренко, Л. А. та Шевченко, Р. В., 2019. Інновації в рослинництві: актуальні напрями та показники ефективності впровадження. *Агросвіт*, 4, С. 42–50.

33. Плотніков О.В. Повоєнне відновлення України в контексті фрагментації світової економіки. *Економіка України*, 2022. №12. С. 03-12. <https://doi.org/10.15407/econo-myukr.2022.12.003>

34. Россоха В.В., Нечипоренко О.М. Прогнозування економічної ефективності сільськогосподарського підприємства: можливості і обмеження. *Агросвіт*, №1. 2023. С. 3-9.

35. Русан В. М., Жураковська Л. А. Аграрний сектор України у 2023 році: складники стійкості, проблеми та перспективні завдання. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/az_agrosektor_15022024.pdf

36. Сільське господарство в умовах воєнного часу: другий рік боротьби за виживання. УКАБ. 2023. 08 груд. URL: https://www.ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/silске_gospodarstvo_v_umovakh_voenogo_chasu_drugiy_rik_borotbi_za_vizhivannya

37. Степасюк Л.М, Суліма Н.М. Economics of enterprise. Tutorial. «СР «Компринт»», 2022. 413 р.

38. Степасюк Л.М. Значення зернопродуктового підкомплексу в забезпеченні продовольчої безпеки країни. Сучасна наука та освіта: стан, проблеми, перспективи. Матеріали ІІІ міжнародної науково-практичної конференції. 20-21 березня 2023 р., Збірник тез. м. Полтава. С.762-464

39. Степасюк Л.М. Стан та основні фактори підвищення ефективності виробництва зерна. Глобальні та національні тенденції у галузі наук про життя» матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 6 квітня 2023р., збірник наукових праць. Ніжин: НДУ Гоголя, 2023. С. 36-39

40. Трусова Н.В., Вініченко І.І., Дяченко Н.К. Моделювання бізнеспроцесів сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*, 2022. №4. С.18-26.

41. У 2023/2024 МР Україна експортувала 50,8 млн тонн зерна. (2024). URL: <http://agroconf.org/content/u-20232024-mr-ukrayina-eksportovala-508-mln-tonn-zerna>

42. Україна: вплив війни на прибутковість сільського господарства. (2024). URL: <https://avm-ua.org/uk/post/u-2024-roci-roslinnictvo-bude-bezbitkovim-a-pributkovist-tvarinnictva-znizitsa-minagropolitiki>

43. Український тлумачний словник: Близько 250 000 слів / укл. та гол. ред. В'ячеслав Бусел. Київ ; *Ірпінь Перун*, 2016. 1692 с.

44. Черемісіна С. Г., Россоха В. В. Ефективність виробництва зернових культур в Україні: аналіз сучасного стану та перспективи підвищення. *Економіка АПК*, 2021. № 6. С. 54-67.

45. Чернов Д.В. Теоретичні аспекти поняття ризик в аграрній сфері. *Вісник СНТ ННІ бізнесу і менеджменту ХНТУСГ*, 2020. Вип. 2. С. 101-105.

46. Шиян Д. В., Ляліна Н. С. та Гочарова К. І., 2020. Вплив рівня інтенсивності виробництва на формування ефективної структури витрат у рослинництві. *Економіка АПК*, №6. С. 27–36.

47. Як війна вплинула на прибутковість сільгоспвиробництва в Україні. (2024). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3874972-ak-vijna-vplinu-na-pributkovist-silgospvirobnictva-v-ukraini.html>

48. Як вплинула війна на посівну, пальне, експорт, продбезпеку та елеваторну інфраструктуру АПК. Гаряча агрополітика. URL: <https://agropolit.com/blog/502-yak-vplinu-la-viyna-na-posivnu-palne-eksport-prodbezpeku-ta-elevatornu-infrastrukturu-apk>

49. Bal-Prylypko, L & Cherednichenko, O & Stepasyuk, L & Titenko, Z. (2023). Profit as a main factor in forecasting agricultural business development. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 1150. 012008. 10.1088/1755-1315/1150/1/012008

50. Developing a controlled traffic (tramline) farming system. URL: <https://www.agric.wa.gov.au/soil-compaction/developing-controlled-traffic-tramline-farming-system>

51. English Oxford Living Dictionaries. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/efficiency> (дата звернення: 22.12.2023)

52. Food Security: Ensuring Global Food Security: FAO's Mission and Impact. 2024. URL: <https://fastercapital.com/content/Food-Security--Ensuring-Global-Food-Security--FAO-s-Mission-and-Impact.html>

53. Ensuring food security. European Union, 2022. URL: <https://reliefweb.int/report/world/ensuring-food-security-november-2022>